

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ
ПРИ ПРЕЗИДЕНТОВІ УКРАЇНИ**

ШИЯН Олена Іллівна

УДК 321.013:008.12

**ДЕРЖАВНА ОСВІТНЯ ПОЛІТИКА УКРАЇНИ З ПИТАНЬ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ МОЛОДІ**

25.00.01 – теорія та історія державного управління

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора наук з державного управління

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Національній академії державного управління при Президентіві України.

Науковий консультант – доктор педагогічних наук, професор
КРИСЮК Степан Васильович.

Офіційні опоненти: доктор наук з державного управління, професор
РАДИШ Ярослав Федорович,
Національна академія державного управління
при Президентіві України,
професор кафедри управління охороною
суспільного здоров'я;

доктор філософських наук, професор
ДЗВІНЧУК Дмитро Іванович,
Івано-Франківський національний технічний
університет нафти і газу,
завідувач кафедри державного управління
та місцевого самоврядування;

доктор державного управління,
старший науковий співробітник
РИНГАЧ Наталія Олександрівна,
Інститут демографії і соціальних досліджень
ім. М.В.Птухи НАНУ, головний науковий
співробітник.

Захист відбудеться *15 березня 2012 року* на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.810.01 у Національній академії державного управління при Президентіві України за адресою: 03057, м. Київ-57, вул. Ежена Потье, 20, к. 212.

Із дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національної академії державного управління при Президентіві України (03057, м. Київ-57, вул. Ежена Потье, 20).

Автореферат розісланий *14 лютого 2012 року*.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

А.П. Рачинський

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Необхідність збереження людського капіталу в умовах глибоких суперечностей суспільного розвитку та глобальної економічної кризи ставить перед урядами країн завдання забезпечити розвиток молоді як здорової та освіченої частини суспільства. Мадридська конференція міністрів охорони здоров'я європейських країн (1981) визнала освітній напрям пріоритетним для збереження і зміцнення здоров'я населення. Згідно з Оттавською Хартією (ВООЗ, 1986), положеннями якої керується світове співтовариство, освіта з питань здоров'я і здорового способу життя (ЗСЖ) – інтегральна частина політики, яка покликана зменшити вплив соціальних, економічних та екологічних нерівностей. Освіту в сучасних умовах визнають одним з найвагоміших чинників зміцнення здоров'я та забезпечення ЗСЖ молоді поряд із розвитком громад, політикою, законодавством (VII Глобальна конференція із зміцнення здоров'я, 2009).

За останні десятиліття в Україні відбулися значні зміни у сфері державної освітньої політики з питань забезпечення ЗСЖ молоді. Стратегічні завдання, мета, пріоритетні напрями державної політики та управління освітою у цій сфері визначені Конституцією України (1997), законами України “Про освіту”, “Про охорону праці”, “Про загальну середню освіту”, “Про професійно-технічну освіту” (1999), “Про вищу освіту” (2002) та іншими нормативними актами, які наголошують на необхідності забезпечення ЗСЖ молоді засобами освіти. У Національній доктрині розвитку освіти України (2002) серед пріоритетів державної політики розвитку освіти виокремлено пропаганду ЗСЖ через освіту, медико-санітарного просвітництва, активних форм і методів збереження, зміцнення поліпшення та відновлення індивідуального здоров'я, фізичного розвитку, стимулювання в молоді прагнення до нього.

Необхідність посилення заходів із формування ЗСЖ молоді підтверджується указами Президента України “Про невідкладні додаткові заходи щодо зміцнення моральності у суспільстві та утвердження здорового способу життя” (1999; 2002; 2003), рекомендаціями парламентських слухань, що стосувалися питань формування здорового способу життя української молоді (1995; 2003; 2010), низкою державних програм, таких як “Міжгалузєва комплексна програма “Здоров'я нації” на 2002–2011 роки”; “Загальнодержавна програма підтримки молоді на 2004–2008 роки”; “Державна програма розвитку фізичної культури і спорту на 2007–2011 роки” тощо.

Проте становище у справі як формування, так і забезпечення ЗСЖ молоді залишається складним, а почасти стає навіть загрозливим для національної безпеки України. Незважаючи на вжиті заходи, серйозне занепокоєння викликає стан здоров'я і спосіб життя української молоді, зумовлений несприятливим навколишнім середовищем, погіршенням санітарно-гігієнічних умов навчання, якості медичного обслуговування та поширенням шкідливих звичок. Позитивний перебіг подій залежить від низки факторів, серед яких пріоритетним, зважаючи на визнану світовою спільнотою роль освіти у

формуванні і забезпеченні ЗСЖ молоді, є цілеспрямована освітня політика та державне управління цим процесом.

Дослідження освітньої політики неможливе поза контекстом розвитку загальної теорії і практики державного управління та державної політики у сфері освіти. Проблемі державного управління присвячені праці багатьох вітчизняних дослідників, зокрема таких, як: М.Білинська, В.Бодров, Т.Василевська, Р.Войтович, Л.Гаєвська, В.Голубь, І.Грицяк, В.Князєв, Ю.Ковбасюк, В.Козаков, С.Крисюк, О.Лазор, О.Лебединська, І.Лопушинський, В.Луговий, Т.Лукіна, С.Майборода, Т.Пахомова, Н.Протасова, Я.Радиш, А.Рачинський, В.Ребкало, В.Рижих, Н.Рингач, Є.Ромат, А.Семенченко, С.Серьогін, С.Ситник, А.Сіцінський, С.Телешун, В.Удовиченко та ін. Названі автори обґрунтовують розвиток та механізми державного управління, визначають можливості використання позитивного потенціалу теорії і практики державного управління загалом та управління освітою зокрема.

Теоретико-методологічні засади державної освітньої політики, її аналіз, стан, перспективи і тенденції розвитку освіти у певних соціально-політичних умовах висвітлювали українські науковці В.Андрущенко, І.Бех, Д.Дзвінчук, С.Клепко, К.Корсак, Є.Красняков, В.Кремень, В.Майборода, Л.Прокопенко, Є.Стасюк, В.Тертичка та ін.

Для створення науково обґрунтованої системи уявлень про загальні закономірності розвитку освітньої політики з питань ЗСЖ цінними є характеристика глобальних тенденцій, виявлення та аналіз найважливіших варіантів розвитку цієї складової державної політики у міжнародному контексті. Важливе значення для дисертаційної роботи мали праці зарубіжних дослідників державної освітньої політики Ф.Бухбергера, В.Вульфсона, Е.Генсона, Е.Дніпрова, П.Згаги, Т.Ковальського, Ф.Раймерза, С.Сарасона, Т.Серджовані, Т.Тімара, М.Фуллана та ін., що вивчають і обґрунтовують спільні риси та відмінності в національних і міжнародних підходах до вивчення зазначеної проблеми.

Значний внесок у розробку історико-теоретичних засад формування ЗСЖ з допомогою засобів освіти зробили зарубіжні (А.Бедворс, Д.Бедворс, В.Дубровський, Д. Ендрюс, К.Ободинський, Д.Натбім, Р.Пірсіг, Р.Шнейдер, К.Тоунз та ін.) та вітчизняні науковці (М.Амосов, Г.Апанасенко, Е.Булич, І.Мурахов, Є.Пристапа, Т.Бойченко, Н.Василенко, Г.Васянович, М.Гончаренко, В.Горащук, Л.Сущенко, О.Яременко, О.Балакірева, Ю.Галустян, В.Оржеховська В.Пономаренко та ін.). Праці зазначених науковців стали методологічним підґрунтям для системного розгляду проблеми державної освітньої політики з питань забезпечення ЗСЖ молоді.

Незважаючи на зростання кількості досліджень щодо проблем державної політики з питань здоров'я молоді та шляхів його забезпечення, їх переважна більшість стосується лише окремих аспектів проблеми формування ЗСЖ з допомогою охорони здоров'я, соціальної сфери та освіти. Однак фундаментальних цілісних досліджень державної освітньої політики з питань забезпечення здорового способу життя молоді не було виявлено.

Методологічне, теоретичне та методичне обґрунтування зазначеної проблеми залишається відкритим для наукових досліджень.

З огляду на це очевидною є актуальність та доцільність дослідження державної освітньої політики України з питань забезпечення ЗСЖ молоді, що визначається кількома обставинами:

- належністю проблем державної освітньої політики та управління освітою до пріоритетних у сучасних умовах;
- актуалізацією історико-управлінського знання, потребою в дослідженні історичного минулого освітньої політики й державного управління освітою в Україні та за її межами, відсутністю фундаментальних історико-теоретичних досліджень з обраної проблеми;
- наявною освітньою політикою та системою державного управління освітою й реальними умовами забезпечення ЗСЖ молоді України через освіту, зумовленими змінами життя в нових соціально-економічних умовах;
- потребою в узагальненні процесу формування й розвитку досліджуваного феномену в ретроспективі залежно від світових тенденцій, соціального замовлення держави та регіональних особливостей з метою визначення ефективних шляхів забезпечення ЗСЖ через освіту та оптимізації державного управління освітою України в сучасних умовах.

Це свідчить про необхідність розв'язання суперечності між поставленим перед освітньою галуззю України завданням забезпечити ЗСЖ молоді й неможливістю ефективно його вирішити без урахування міжнародного та вітчизняного історичного досвіду, накопиченого в цій сфері. Виявлений рівень розробленості проблеми, її наукова та соціальна значущість дали авторові підстави для вибору теми, визначення мети і завдань дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано на кафедрі управління освітою Національної академії державного управління при Президентові України (далі – Національна академія) у межах комплексного наукового проекту “Державне управління та місцеве самоврядування” (ДР № 0199U002827). Зокрема, за темою “Науково-методичний супровід спеціальності “Освітня політика та державне управління в освіті” (ДР № 0108U002027) автор як провідний науковий співробітник підготувала аналітичні матеріали і пропозиції для навчальної дисципліни “Державна політика і управління в галузі освіти” спеціальності “Державне управління у сфері освіти”, а за темою “Дослідження професійних компетенцій та змісту навчання магістрів за спеціальністю 8.150104 “Державне управління у сфері освіти” (ДР № 0109U003013) як виконавець на громадських засадах здійснила підготовку навчально-методичного посібника “Компетентнісний підхід до забезпечення здорового способу життя у сприятливому екосередовищі”, розробила конспекти лекцій до навчальної дисципліни “Державна політика і управління в галузі освіти” спеціальності “Державне управління у сфері освіти”.

Мета і завдання дослідження. Мета дисертаційного дослідження полягає в науково-теоретичному обґрунтуванні особливостей генезису та тенденцій розвитку державної освітньої політики України з питань забезпечення

ЗСЖ молоді, з'ясуванні напрямів і шляхів використання отриманих результатів для вдосконалення сучасної практики державного управління.

Відповідно до мети дослідження було поставлено такі *завдання*:

- з'ясувати стан розробленості проблеми дослідження;
- здійснити теоретичний аналіз понятійно-категорійного апарату дослідження (тлумачення та сутність дефініції поняття “державна освітня політика з питань забезпечення ЗСЖ молоді”);
- обґрунтувати періодизацію та основні етапи генезису сучасної світової освітньої політики з питань забезпечення ЗСЖ молоді (другої половини ХХ – початку ХХІ ст.);
- дослідити передумови становлення сучасної освітньої політики України з питань забезпечення ЗСЖ молоді;
- виокремити етапи розвитку державної освітньої політики України з питань забезпечення ЗСЖ молоді в умовах побудови незалежної держави у світовому контексті;
- виявити спільні світові тенденції сучасної освітньої політики з питань забезпечення ЗСЖ молоді;
- охарактеризувати національні особливості впровадження української освітньої політики з питань забезпечення ЗСЖ молоді;
- визначити перспективи використання набутого досвіду реалізації державної освітньої політики з питань забезпечення ЗСЖ для вдосконалення управління освітою в Україні.

Об'єкт дослідження – державна освітня політика.

Предмет дослідження – генезис і тенденції розвитку державної освітньої політики України з питань забезпечення здорового способу життя молоді.

Методи дослідження. Для вирішення поставлених завдань та досягнення мети на різних етапах наукового пошуку використовувався комплекс взаємопов'язаних та взаємодоповнюючих методів: аналізу нормативно-правових документів і літературних джерел, доповідей та звітів національних і міжнародних державних та громадських інституцій (для отримання документальних даних щодо суті, етапів розвитку освітньої політики з питань ЗСЖ молоді, особливостей дослідження в ретроспективі еволюції постановки проблеми і наступності в її розв'язанні у вітчизняній і світовій науковій літературі); аналізу і синтезу (для впорядкування сукупності термінів та понять у сфері державної освітньої політики, формування категорійного апарату, узагальнення основних положень дослідження і формулювання висновків); історичного і логічного функціонально-структурного аналізу (для вивчення причинно-наслідкової та історичної зумовленості виникнення розглядуваної проблеми, порівняльного і статистичного аналізу фактів і явищ, їх синтезу для дослідження еволюції державної освітньої політики, удосконалення нормативно-правової бази); системно-історичного аналізу (для вивчення історичних передумов розвитку державної освітньої політики з питань забезпечення ЗСЖ молоді; індуктивний метод (для обґрунтування етапів розвитку державної освітньої політики з питань забезпечення ЗСЖ молоді у світі та в Україні); метод періодизації (для визначення й розкриття теоретичних

аспектів зазначеної проблеми, порівняння подій, явищ, відомостей і фактів, вивчення генези досліджуваного феномену); структурно-системного аналізу (для узагальнення практики реалізації державної освітньої політики з питань забезпечення ЗСЖ молоді в Україні, окреслення можливостей творчого використання набутого досвіду).

Наукова новизна одержаних результатів. У процесі комплексного наукового дослідження отримано науково обґрунтовані результати в галузі науки “Державне управління”, що в сукупності розв’язують актуальну проблему науково-теоретичного обґрунтування соціально-історичних джерел виникнення державної освітньої політики з питань забезпечення ЗСЖ молоді, її особливостей та тенденцій розвитку у світі та в Україні в досліджуваний період. На основі цього визначені перспективи творчого використання історичного міжнародного і вітчизняного досвіду для вдосконалення сучасного державного управління освітою, що має на меті забезпечення ЗСЖ молоді.

У межах проведеного дослідження освітньої політики з питань ЗСЖ молоді отримано результати, що мають наукову новизну. Зокрема,

уперше:

- здійснено ретроспективний логіко-системний аналіз становлення і розвитку державної освітньої політики України з питань забезпечення ЗСЖ молоді як цілісного феномену, в результаті чого розкрито її генезис, визначено тенденції та здійснено періодизацію;

- з’ясовано генезис освітньої політики світової спільноти з питань забезпечення ЗСЖ молоді як цілісної моделі формування і впровадження стратегії збереження здоров’я молоді засобами освіти, що ґрунтується на єдності базових цінностей, стратегічних цілей та використанні відповідних їм ресурсів і методів діяльності всіх провідних суб’єктів її реалізації;

- розкрито сутність поняття “державна освітня політика з питань забезпечення здорового способу життя молоді” як складової частини політики держави, відображеної в урядових концепціях і стратегії, нормативно-правових документах, які спрямовують діяльність органів державного управління та органів місцевого самоврядування з метою створення умов, що сприяють формуванню ЗСЖ молоді в єдиному освітньому просторі, та введено його в науковий обіг;

- здійснено періодизацію розвитку сучасної освітньої політики з питань забезпечення ЗСЖ світової спільноти другої половини ХХ – початку ХХІ ст.: період становлення освітньої політики з питань забезпечення ЗСЖ молоді на державному рівні (1948–1973), період формування освітньої політики забезпечення ЗСЖ молоді на міжнародному рівні (1974–1998), період розвитку освітньої політики з питань забезпечення ЗСЖ молоді на глобальному рівні (1999 р. – дотепер);

- досліджено суспільно-історичні передумови становлення сучасної освітньої політики України з питань забезпечення ЗСЖ молоді, серед яких як основні визначено загострення наприкінці 80-х рр. ХХ ст. проблеми збереження здоров’я та формування ЗСЖ молоді на території колишнього Радянського

Союзу; наявність табуїзованих як для населення, так і для політиків проблем, що стосувалися здоров'я молоді, приховування та невизнання їх існування на офіційному рівні; відсутність чітких концепцій, механізмів формування та забезпечення ЗСЖ молоді; розбіжності у підходах до освіти з питань здоров'я у СРСР і країнах Заходу);

– виокремлено етапи розвитку державної освітньої політики України з питань забезпечення ЗСЖ молоді та визначено їх особливості в період побудови незалежної держави: етап концептуалізації (1991–1998), етап трансформації (1999–2003), етап стабілізації (2004 р. – дотепер);

– виявлено спільні провідні тенденції, характерні для сучасної світової та української освітньої політики з питань забезпечення ЗСЖ молоді в умовах глобалізації (підвищення вагомості освітньої політики з питань забезпечення ЗСЖ у державній політиці країн, а також статусу і ролі профілактичної освіти; посилення міжсекторальної та багатогалузевої співпраці; обмін інформацією та досвідом реалізації програм забезпечення ЗСЖ молоді на міжнародному, державному, локальному рівнях та на рівні навчального закладу);

– визначено шляхи реалізації державної освітньої політики України з питань забезпечення ЗСЖ молоді, а саме: чітка законодавча регламентація забезпечення ЗСЖ молоді як обов'язкової умови якості освіти; розвиток мережі закладів сприяння здоров'ю як основи цілісного освітнього простору забезпечення ЗСЖ; удосконалення ефективної системи міжсекторальної, багатогалузевої взаємодії та забезпечення вертикалі запровадження державних цільових програм на всіх рівнях управління освітою; включення навчальних програм з державної освітньої політики з питань забезпечення ЗСЖ у плани професійного навчання державних службовців та посадових осіб, залучених до зазначеної діяльності, з метою формування відповідального ставлення та особистої відданості осіб, які приймають рішення на національному, регіональному і локальному рівнях;

удосконалено понятійно-категорійний апарат щодо забезпечення ЗСЖ молоді засобами освіти, зокрема конкретизовані його змістові характеристики, базові поняття (“політика”, “освіта”, “освітня політика”, “державна освітня політика”, “здоров'я”, “здоровий спосіб життя”, “забезпечення здорового способу життя”), які розглядаються як дійовий світоглядно-методологічний засіб пізнання;

дістали подальшого розвитку:

– характеристика стану розробки проблеми освітньої політики з питань забезпечення ЗСЖ молоді (дослідження проведено у пов'язаних між собою поняттєво-категоріальних площинах: політики, освіти і охорони здоров'я);

– підходи щодо реалізації цільових освітніх програм, що мають на меті забезпечення ЗСЖ молоді на основі визнання рівня здоров'я молоді одним з основних критеріїв якості освіти;

– дослідження кращого світового досвіду щодо державного управління у сфері збереження здоров'я і формування ЗСЖ молоді та шляхів його реалізації через освіту.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вони сприятимуть удосконаленню практики державного управління та управління освітою; кращому розумінню сутності державної освітньої політики з питань забезпечення ЗСЖ молоді; можуть бути застосовані в діяльності як органів державного управління, так і органів місцевого самоврядування різних рівнів під час розробки стратегії освітньої політики, програм стратегічної та практичної діяльності обласних і районних державних адміністрацій, освітніх закладів для забезпечення ЗСЖ учасників навчально-виховного процесу; при оновленні та удосконаленні змісту навчальних програм і курсів у системі підготовки та перепідготовки працівників органів державної влади, органів місцевого самоврядування, адміністрації шкіл.

Запропоновані автором підходи до формування освітньої політики Львівщини за напрямом “Здоров’я учасників навчально-виховного процесу” сприятимуть реалізації освітньої політики України у цій сфері на регіональному рівні.

Результати дослідження державної освітньої політики України з питань забезпечення ЗСЖ молоді використано: Департаментом загальної середньої та дошкільної освіти Міністерства освіти і науки України (МОН України) для підготовки документів, планування міжгалузевої співпраці, здійснення організаційного та науково-методичного супроводу, координації роботи щодо залучення керівників місцевих органів влади до розробки сучасних моделей навчальних закладів та розвитку мережі шкіл сприяння здоров’ю (ШСЗ) (довідка від 14 січня 2011 р. № 2/1–13–113); Головним управлінням освіти і науки Львівської обласної державної адміністрації в процесі розробки та реалізації програми “Пріоритети розвитку освіти Львівщини на 2009–2012 роки” за напрямом “Здоров’я учасників навчально-виховного процесу” (довідка від 31 травня 2010 р. № 1–11/1190); Головним управлінням у справах сім’ї, молоді та спорту Івано-Франківської обласної державної адміністрації під час планування фізкультурно-оздоровчих заходів та здійснення організаційного та науково-методичного супроводу позашкільних навчальних закладів (акт впровадження від 3 квітня 2010 р.); Управлінням молоді, сім’ї та спорту департаменту гуманітарної політики Львівської міської ради при плануванні заходів та впровадженні інноваційних методів роботи щодо забезпечення ЗСЖ молоді (довідка від 22 жовтня 2010 р. № 2604–вик–139); Дніпропетровським обласним інститутом післядипломної педагогічної освіти в процесі підготовки і викладання курсу лекцій “Основи здоров’я”, здійсненні організаційного та науково-методичного супроводу навчальних закладів Дніпропетровської області мережі Шкіл сприяння здоров’ю та удосконаленні діяльності щодо забезпечення ЗСЖ школярів на обласному рівні (акт про впровадження від 8 листопада 2010 р. № 682).

Теоретичні розробки дисертаційного дослідження використовувались автором під час викладання протягом 2007–2010 рр. у Львівському державному університеті фізичної культури (акт про впровадження від 30 вересня 2010 р.); у Львівському обласному інституті післядипломної педагогічної освіти курсу (довідка про впровадження від 15 березня 2010 р. № 150); у Львівському

регіональному інституті державного управління Національної академії курсу лекцій для слухачів денної та заочної форм навчання за спеціальністю “Державне управління” та курсів підвищення кваліфікації працівників органів державної влади, органів місцевого самоврядування (акт впровадження від 22 листопада 2010 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійним науковим дослідженням. Висновки й результати отримано та сформульовано автором особисто. У дисертаційній роботі не використовувалися оригінальні ідеї або розробки, що належать співавторам окремих наукових праць та навчальних посібників. Авторіві належить ідея, організація, методологія та методика написання таких навчальних посібників: [40], підготовленого спільно з І.Турчик, у якому авторськими є вступ, розд. 1, підрозд. 2.1, 2.2, 2.6.5, висновки; [44], підготовленого разом з О.Микитюк, у якому здобувачем написано вступ, розд. 1; [45], підготовленого колективом авторів, у якому дисертантом здійснено наукове редагування, написано вступ, розд. 1, підрозд. 2.1, 3.1; [34], підготовленого у співпраці із авторським колективом, у якому здобувачем у модулі 8 “Забезпечення якості діяльності школи” написано вступ, підрозд. 8.1. “Поняття про якість та основні підходи до її визначення” і підрозд. 8.3. “Поліпшення якості” та висновки, а також навчально-наукового видання [39], підготовленого спільно з О.Худобою, у якому здобувачем написано вступ, розд. 4, 5, 6.

У тезах [25], підготовлених спільно з І.Турчик, авторіві належить ідея, обґрунтування актуальності та здійснення аналізу особливостей становлення системи валеологічної освіти в Україні; у статтях [37], підготовлених спільно з І.Турчик, та [43], підготовлених спільно з Є.Сливкою, авторіві належать ідея, постановка проблеми, аналіз досліджень, висновки.

Апробація результатів дослідження. Основні положення й результати дослідження апробовані на наукових і науково-практичних комунікативних заходах, зокрема:

– міжнародних конференціях: “Освіта педагогів і освітня реформа” (Варшава, Польща, 2002); “Вимірювання навчальних досягнень школярів і студентів: методологічні, гуманістичні, методичні, технологічні аспекти” (Харків, 2003); “Здоровий спосіб життя – створення суспільних умов” (Гданськ, Польща, 2005); “Співпраця у освіті” (Любляна, Словенія, 2006); “Педагогічна освіта у міжкультурному діалозі” (Брюссель, Бельгія, 2008), “Відповідальність, виклики, і підтримка педагогів у професійному розвитку впродовж життя” (Будапешт, Угорщина, 2010) “Активність на все життя – контроль здоров’я студентів” (Кросно, Польща, 2010); “Реалізація здорового способу життя – сучасні підходи” (Дрогобич, 2011), а також на IV Міжнародному конгресі валеологів “Здоров’я людини – 4” (Санкт-Петербург, 2005);

– науково-практичних конференціях за міжнародною участю: “Стратегія реформування системи державного управління на засадах демократичного врядування” (Київ, 2007); “Новітні тенденції демократичного врядування: світовий та український досвід” (Київ, 2008); “Демократичне врядування у контексті глобальних викликів” (Львів, 2009);

– всеукраїнських конференціях: “Оптимізація процесу фізичного виховання в системі освіти” (Тернопіль, 2003); “Безперервна освіта в Україні: реалії та перспективи” (Івано-Франківськ, 2004, 2008); “Медико-біологічні та соціально-педагогічні аспекти збереження здоров’я людини” (Трускавець, 2008);

– регіональних науково-практичних конференціях: “Фактори соціального формування особистості: школа, сім’я, громадськість” (Львів, 2000); “Актуальні проблеми підготовки фахівців з фізичної культури і спорту” (Івано-Франківськ, 2000); “Здоровий спосіб життя” (Славута – Львів, 2002); “Здорова дитина – майбутнє нації” (Львів, 2007).

Публікації. Результати дисертації відображені в одній монографії, 20 статтях у наукових фахових виданнях з державного управління. Серед публікацій, які додатково висвітлюють результати дослідження, 5 навчальних посібників та навчально-методичних розробок (з них 2 рекомендовані МОН України), одне науково-методичне видання, 6 статей в інших вітчизняних наукових виданнях, 3 статті у зарубіжних наукових виданнях, 11 тез доповідей у матеріалах науково-комунікативних заходів.

Структура і обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, п’яти розділів, висновків, додатків і списку використаних джерел. Повний обсяг дисертації становить 456 сторінок, із них 384 сторінки основного тексту. Дисертація містить 17 рисунків, 9 таблиць. Список використаних джерел складається 527 найменувань, із них 97 – зарубіжних.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність і доцільність дослідження для подальшого розвитку сучасної державної освітньої політики, його зв’язок з науковими темами, визначено об’єкт, предмет, мету, завдання, методологічну основу та методи і джерела дослідження, розкрито наукову новизну отриманих результатів, їх теоретичне і практичне значення, наведено дані про апробацію результатів дисертації.

У **першому розділі** – *“Забезпечення здорового способу життя молоді як проблема державної освітньої політики”* – проаналізовано стан дослідженості проблеми освітньої політики з питань забезпечення ЗСЖ молоді; розкрито вплив глобалізаційних процесів на сучасні світові проблеми у сфері забезпечення здоров’я молоді.

Установлено, що хоча освітня політика з питань забезпечення ЗСЖ сформувалася на базі державної політики не так давно, вона є досить комплексною її ланкою. У зв’язку із цим бібліографія освітньої політики є фрагментарною, а її межі – нечіткими. Серед важливих наукових джерел дисертаційного дослідження значну роль відігравали праці, присвячені різним аспектам державного управління і державної політики загалом та освітньої політики зокрема, а також праці з філософії, історії розвитку та практики освіти, охорони здоров’я, з проблем здоров’я молоді та забезпечення її ЗСЖ через освіту в ретроспективі.

Формування сучасної концепції освітньої політики стосовно ЗСЖ пов'язане зі значними змінами, які відбулися в уявленнях про природу, процеси пізнання, державотворення і розвиток людства за останні століття. Зміна соціального замовлення суспільства, запитів і орієнтирів держав, несприятливі тенденції, що спостерігаються в здоров'ї населення в цілому та його окремих соціально-демографічних груп зокрема, зумовили на сучасному етапі необхідність узагальнення історичних передумов становлення освітньої політики з питань ЗСЖ.

Обґрунтовано, що в різних країнах залежно від історичних та соціально-економічних умов проблеми, що виникають у молоді, мають як спільні, так і відмінні характеристики. Складний комплекс важливих для розвитку суспільства глобалізаційних процесів, у тому числі міграційних, поширення наукової інформації, нові технології комунікації, виробництва й розподілу, рух капіталу, обмін думками й ідеями впливають на здоров'я молоді планети, спосіб її життя та освітню політику держав.

Дослідження показали, що політика забезпечення ЗСЖ молоді є важливою складовою демократичних процесів усіх країн в епоху глобалізації, про що свідчить значна кількість міжнародних правових документів.

Стверджується, що наш час особливо сприятливий для інвестування в молодь, її освіту і здоров'я. Молодь належить до найуразливішої і найактивнішої частини громади, яка накопичує життєвий досвід, що залежить не лише від її запитів і орієнтирів епохи, а й від зовнішніх (доступність і правдивість інформації, якість медичної допомоги, рівень доступу до якісної освіти, вплив оточення тощо) та індивідуальних чинників (вік, стать, соціальний статус, загальний стан здоров'я, рівень культури, моральні цінності), а також від етапу життя, на якому досвід здобуто.

Аналіз сучасних міжнародних і вітчизняних документів свідчить, що проблеми молоді на перехідних етапах життя (обмежені можливості, нерозвинуті здібності, втрата повторного шансу), які визначають як світові, часто породжені неефективною державною політикою, в тому числі освітньою.

З'ясовано, що світова практика (В.Гроот, Х.Маансен, М.Бергер, Дж.Лей, Д.Кенкел, Д.Гіллескі, А.Харрісон, Е.Грюнді, А.Слоггет, Л.Фейнштейн та ін.) демонструє чимало прикладів позитивного впливу процесу здобуття освіти на здоров'я громадян взагалі та суб'єктивно оцінювану якість здоров'я зокрема, покращення стану здоров'я в часі, зменшення ймовірності психічних захворювань.

Установлено, що до основних чинників, які призводять до погіршення здоров'я дітей та молоді України, фахівці (Л.Квашніна, В.Козьявкін, А.Костенко, М.Кулеба, І.Майдан, Р.Моїсеєнко, І.Пляскіна, Н.Рингач, В.Родіонов, С.Страшко) відносять несприятливі з гігієнічного погляду умови приміщень, де діти навчаються, і вади організації навчального процесу.

Показано, що за роки незалежності України в умовах демографічної кризи, спостерігаються негативні зміни у віковому складі населення (зменшення частки молоді), поширення хронічних захворювань та хвороб, що набули соціального значення, погіршення епідеміологічної ситуації. Аналіз

статистичних даних свідчить про кореляцію окресленої кризи зі способом життя та факторами ризику (тютюнопаління, споживання алкоголю, нераціональне харчування, брак фізичної діяльності, незахищений секс, наркоманія), що поширені серед молоді України. Зі зростанням ступеня свободи і самостійності, яким позначається перехід молодої людини від учня до студента, ці фактори дедалі більше поширюються в молодіжному середовищі.

Обґрунтовано, що побудова стратегій, які визначають освітню політику і програми з питань забезпечення здоров'я молоді як майбутнього країни, вимагає розуміння головних чинників ризику, що справляють як короткостроковий, так і особливий довгостроковий вплив на всіх рівнях здоров'я (світовий, країни, індивідуальний) у сучасних умовах, та зміни їх впливу в ретроспективі.

Підтверджено вагомість проблеми державної освітньої політики з питань забезпечення ЗСЖ молоді у сучасних умовах. Доведено необхідність стратегічної координації розробки політики в системі освіти, зміни оточення, санітарної просвіти, що надається в освітніх установах, зважаючи на важливість згаданої проблеми, а також необхідність ретроспективного аналізу формування світової та вітчизняної освітньої політики забезпечення здорового способу життя молоді.

У **другому розділі** – *“Теоретичні та методологічні засади дослідження освітньої політики з питань забезпечення здорового способу життя молоді”* – представлено програмно-цільову структуру та методологію дослідження; розкрито сутність державної освітньої політики з питань забезпечення ЗСЖ; проаналізовано методологічні засади забезпечення ЗСЖ молоді України; розглянуто особливості цільової групи дослідження.

Доведено, що науково-теоретичне обґрунтування базових принципів удосконалення державної освітньої політики з питань забезпечення ЗСЖ молоді з урахуванням історико-національних традицій і головних напрямів світового розвитку – багатогранна і складна проблема. Її розв'язання передбачало розробку спеціальної програми дослідження, з використанням системного підходу, що сприяло послідовному вирішенню цілої низки специфічних завдань, визначенню конкретного предмета й об'єкта дослідження, а також його етапності. Це дало можливість отримати досить повну і достовірну інформацію про кожне з поставлених завдань дослідження.

Стверджується, що розгляд проблеми за темою дослідження у двох взаємопов'язаних поняттєво-категоріальних площинах: політики і освіти уможливив систематизацію і удосконалення існуючих понять та обґрунтування нового поняття у сфері освітньої політики з питань забезпечення ЗСЖ молоді, що дало змогу створити логічно завершену структуру дослідження проблеми у сучасному світоглядному контексті.

Досліджено етимологію та обґрунтовано сучасний зміст основних понять і на цій основі сформульовано поняття “державна освітня політика з питань забезпечення ЗСЖ молоді” як складова частина політики держави, що відображена в урядових концепціях і стратегії, нормативно-правових документах, які спрямовують діяльність органів державного управління та

місцевого самоврядування з метою створення умов, що сприяють формуванню здорового способу життя молоді в єдиному освітньому просторі.

Обґрунтовано сутнісні характеристики основних рівнів упровадження державної освітньої політики з питань забезпечення ЗСЖ молоді країни (державний, обласний, місцевий, навчальних закладів, базовий) з урахуванням рівневої структури впровадження “освітньої політики” (глобальний, міжнародний, регіональний, національний, місцевий, навчальних закладів, організаційних частин навчальних закладів, базовий), рівнів “здоров’я” населення планети (індивідуальний, групи, організації, громади, країни, світовий) та “способу життя” (індивідуальний, організації, суспільства).

Доведено, що освітню політику з питань забезпечення ЗСЖ слід розглядати як практичну діяльність і як наукову дисципліну. Як практична діяльність зазначений напрям стосується практичного вироблення державної політики (рішення міністерства, переговори щодо шляхів і сфер фінансування, створення освітніх документів тощо). Як наукова дисципліна вона розвивається через залучення двох традиційних дослідницьких сфер – освіти і політики (як самостійна частина комплексу міждисциплінарної сфери державної освітньої політики).

Показано, що на сучасному етапі проблема ЗСЖ, як і раніше, є предметом дослідження в багатьох галузях наук, зокрема медицині, валеології, фізкультурі, соціології і, звичайно, в освітній сфері. Виокремлюють три основних напрями: медико-біологічний (Ю.П.Лісцін, С.А.Верхратський, М.М.Амосов, І.В.Мурахов, Г.Л.Апанасенко та ін.), філософсько-соціальний (П.А.Виноградов, В.П.Петленко, Т.Воронцова та ін.) і психолого-педагогічний (Д.Бех, Л.Г.Татарникова, В.М.Оржеховська, С.В.Страшко, В.Пономаренко та ін.). Для цих напрямів характерні власні підходи, що здебільшого дозволяє виявити залежність трактування понятійно-категорійного апарату від спеціальності вчених.

З’ясовано, що розробка теорії і становлення практики формування ЗСЖ спрямовуються на забезпечення громадянам рівних можливостей для найповнішої реалізації потенціалу здоров’я та базуються на певних наріжних принципах (міжгалузевості, багаторівневості, партнерства, пристосування, посередництва). Засоби освітньої політики переважно охоплюють нормативно-правове, фінансове, кадрове забезпечення тощо.

Доведено, що показником якості освіти та результативності освітнього процесу є здоров’я молоді. Виявлено, що управлінці освітою й урядовці порівнюють інформацію про стан функціонування та якості освіти у системі визначених державою показників без урахування такого показника результативності освітнього процесу, як “здоров’я молоді”.

Стверджується, що передумовою зменшення впливу негативних чинників на здоров’я молоді, забезпечення якості діяльності освітнього закладу в поліпшенні освіти та збереженні здоров’я учасників навчально-виховного процесу є створення середовища якісного навчання з відповідними фізичними умовами, політикою та послугами щодо здоров’я.

У розділі охарактеризовано вікові особливості цільової групи. Законом України “Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні” від 5 лютого 1993 р. “молодь” визначається як вікова група від 14 до 35 років. Дослідження цього діапазону такої великої гетерогенної групи, до складу якої входять особи, що значно відрізняються за віком, правоздатністю (повна/неповна), діяльністю (навчаються/працюють), сімейним станом тощо, ускладнює впровадження цілісних оптимальних підходів до формування освітньої політики з питань забезпечення ЗСЖ молоді.

Визначено вікові рамки цільової групи нашого дослідження (14–24 роки), зважаючи на оптимальний вік охоплення освітнім процесом молоді України, з урахуванням офіційного визначення ВООЗ категорії “молодь” (15–24 роки).

З’ясовано, що від часу проголошення державного суверенітету в Україні формується нормативно-правова база державної освітньої політики з питань забезпечення ЗСЖ молоді. Документи, що її утворюють, нами умовно поділені на три категорії: міжнародні, в яких обґрунтовується необхідність конкретних дій з боку урядів щодо підтримки політики з питань забезпечення ЗСЖ молоді на світовому рівні; документи України, які стосуються загальних питань державної політики щодо забезпечення ЗСЖ молоді; документи України щодо державної освітньої політики з питань забезпечення ЗСЖ молоді.

Аналіз документів України показав, що задекларовані в них заходи та завдання часто надто загальні, що ускладнює визначення ступеня досягнення цілей, результативності або ефективності політики. Крім того, вони часто не забезпечені механізмами реалізації, зокрема фінансовими та кадровими ресурсами.

У **третьому** розділі – *“Розвиток освітньої політики з питань забезпечення здорового способу життя молоді у світовому контексті ”* – досліджено витoki становлення освітньої політики держав з питань здоров’я; розвиток сучасної світової освітньої політики з питань ЗСЖ молоді.

Установлено, що основними передумовами становлення сучасної освітньої політики з питань забезпечення ЗСЖ були суспільно-політичні зміни (демократизація); нове розуміння сутності здоров’я; усвідомлення важливих оздоровчих проблем, розвиток філософії і практики освіти, медицини та природничих наук.

Досліджено, що до середини ХХ ст. не визнавався пріоритет забезпечення здоров’я через ЗСЖ. Основними причинами, що перешкоджали утвердженню валеологічних принципів у забезпеченні здоров’я населення, науковці визначають: інерцію мислення; занижений рівень запитів суспільства щодо забезпечення і збереження здоров’я; відсутність об’єктивного оцінювання неефективності стратегії охорони здоров’я тощо.

Установлено, що відсутність налагодженої системи освіти з питань здоров’я та цілеспрямованої державної освітньої політики у цій сфері стали причинами і наслідком розглянутої ситуації.

Офіційне прийняття світовою спільнотою нового визначення поняття “здоров’я” (ВООЗ, 1948) справило вплив на формування концептуальних засад сучасної освітньої політики держав з питань забезпечення здоров’я та ЗСЖ

молоді з'являється розуміння потреби у змінах підходів до збереження здоров'я дітей і молоді та його забезпечення у галузі державної освіти. Школи стають офіційними установами здоров'я, оскільки ставлять собі за мету інтелектуальний розвиток дитини, якого можна досягнути лише за наявності оптимального для кожної дитини здоров'я. Це сприяло підвищенню відповідальності навчальних закладів за здоров'я учнів, що базувалася на таких принципах: захист та поліпшення здоров'я дитини у школі є спільною справою офіційних закладів охорони здоров'я й освіти; освіта дітей з питань здоров'я є сферою компетенції школи і найкраще здійснюється у ній. Значних результатів унаслідок упровадження такої державної політики у вказаний період досягнуто у США, про що свідчать Конференції Білого Дому "Діти у Демократії", проведені під патронатом Президента США, створення Національного комітету з питань шкільної політики здоров'я та звіт "Охорона здоров'я дитини і педіатрична освіта" (1949).

Таким чином, визначено перший період (1948–1973) сучасної освітньої політики з питань забезпечення ЗСЖ світової спільноти.

Характерною ознакою цього періоду в економічно розвинутих країнах світу стає дедалі більша підтримка на державному рівні питань здоров'я дітей і молоді та його забезпечення через освіту.

Стверджується, що оприлюднення звіту досліджень канадських фахівців "Новий підхід до охорони здоров'я канадців" (1974) започаткувало другий період, сприяло поширенню ідеї ЗСЖ серед громадян, у тому числі молоді, впровадженню нових підходів до державної політики у галузі охорони здоров'я в багатьох країнах світу. Уперше на урядовому рівні було доведено ефективність й економічну доцільність з погляду державної політики впровадження нової системної діяльності – формування і забезпечення ЗСЖ громадян (промоції здоров'я).

Показано, що прогресивність заходів уряду Канади полягала в ухваленні рішення щодо створення в 1978 р. нової спеціальної державної структури – Федерального управління з питань ЗСЖ у Міністерстві національного здоров'я і добробуту Канади. Одним з чотирьох стратегічних завдань у діяльності новоствореного управління визначено підвищення рівня обізнаності різних верств суспільства щодо проблем здоров'я, пропаганда ЗСЖ як загальнонаціональної цінності, що свідчить про визнання освіти з питань здоров'я і ЗСЖ громади важливим напрямом державної політики.

З'ясовано, що необхідність застосування інтегративних і міждисциплінарних підходів до сприяння здоров'ю молоді Європейського регіону привела до створення Європейської мережі шкіл сприяння здоров'ю (ЄМШСЗ), про що йшлося на зустрічі членів Бюро Європейського регіону ВООЗ (Кент, 1980).

Установлено, що заснування ЄМШСЗ як ефективного механізму обміну досвідом та інформацією, а також поширення прикладів ефективної практики на міжнародному рівні створило основу для формування єдиного освітнього простору забезпечення ЗСЖ через освіту, засвідчило політичну вагомість і доцільність зазначеного процесу. Доказом цього є визнання Мадридською

конференцією міністрів охорони здоров'я Європи (1981) освітнього напрямку пріоритетним для збереження і зміцнення здоров'я населення, що сприяло розвитку освітньої політики держав Європейського регіону з питань ЗСЖ молоді.

Показано, що основою концепції ЄМШСЗ стала “Оттавська хартія”, прийнята на I Міжнародній конференції з просування здоров'я (ВООЗ, 1986). Урахування передумов та взаємозв'язку напрямів впливу, визначених у ній, дало змогу розробити всебічну стратегію сприяння здоров'ю, у якій в наступні роки увага зосереджувалася на виробленні політики, сприятливої для здоров'я світової спільноти.

Аналіз рішень II Міжнародної конференції з питань ЗСЖ (Аделаїда, 1988) показав, що державна політика сприяння здоров'ю і забезпеченню ЗСЖ населення має спонукати уряд до такого управління, що узгоджує галузеві рішення із потребами громадського здоров'я і бере на себе відповідальність у разі виникнення негативних наслідків, а керівники організацій незалежно від форм власності повинні брати до уваги міркування щодо здоров'я при ухваленні рішень не меншою мірою, ніж міркування щодо економічного зиску. Адже саме політична підтримка і воля забезпечують суспільний клімат, який сприяє діяльності за всіма напрямками забезпечення ЗСЖ.

Стверджується, що ідеї, оприлюднені на міжнародних конференціях (1981–1987), стимулювали зростання ролі освітньої складової у державній політиці сприяння здоров'ю і стали підґрунтям детальної Рекомендації N R (88) / 7 “Про освіту з питань охорони здоров'я в школі та роль і підготовку вчителів”, яку розробив Комітет міністрів країн-членів Ради Європи 1988 р. Оскільки метою Ради Європи є досягнення більшої єдності між її членами, то було вироблено загальний підхід до галузей охорони здоров'я й соціального захисту. Комітет міністрів країн-членів Ради Європи рекомендував проводити урядам держав-членів, в тому числі Україні, послідовну політику впровадження освіти з питань здоров'я у школах (дотримання керівних принципів планування й розвитку навчальних програм; чітка кадрова політика підготовки учителів).

Водночас підсумковий документ I Всесвітньої конференції “Освіта для всіх” (ОДВ) “Рамки для дій” (Джомтьєн, 1990) не містить конкретних завдань, що стосуються освітньої політики з питань забезпечення ЗСЖ на наступне десятиліття (1990–2000).

З'ясовано, що наприкінці другого періоду з'явилися проблеми, пов'язані з реалізацією освітньої політики з питань ЗСЖ у багатьох країнах світу (доступні форми освіти недостатньо забезпечують людей навичками й уміньми робити правильний вибір щодо здоров'я, а високоякісна освіта для багатьох стає недоступною). Це зумовило потребу у зверненні III Міжнародної конференції з просування здоров'я (Сундваль, 1991) до впливових міжнародних донорських агенцій щодо врахування при розробці кредитної політики серед соціально-економічних критеріїв кредитування країн-реципієнтів стану довкілля, здоров'я населення взагалі й активності щодо забезпечення ЗСЖ, що мало стати стимулом до забезпечення ЗСЖ молоді, зокрема через освіту.

Таким чином, у другому періоді (1974–1998) поширюється ідея забезпечення ЗСЖ та налагоджується діяльність у сфері державного управління згаданим процесом на рівні країни. Розвивається міжнародна співпраця у цій сфері, забезпечується підтримка цього процесу міжнародними організаціями.

Установлено, що в цей період на зустрічі країн-членів ВООЗ “Заклик до дій: пропаганда ЗСЖ в країнах, що розвиваються” (Женева, 1989) закладено основу для поширення нової ідеології забезпечення ЗСЖ за межі економічно розвинених країн, яка отримає розвиток у третьому періоді.

Важливою подією початку третього періоду став вихід документа світового значення – “Здоров’я – 21. Основи політики досягнення здоров’я для всіх у Європейському регіоні ВООЗ” (ВООЗ ЄРБ, 1999), у якому зазначено, що всі держави-члени Євробюро ВООЗ, у тому числі Україна, повинні реалізовувати політику формування ЗСЖ населення. Аналіз документа свідчить про те, що в ньому визначено велику роль освіти з питань охорони здоров’я і ЗСЖ та наведено пропозиції щодо необхідності її політичної підтримки. Вперше чітко була сформульовано теза про те, що носії влади здатні позитивно впливати на розвиток суспільства або взагалі змінювати його на краще, якщо, ухвалюючи рішення, вони враховують їх вплив на здоров’я людей. Тенденція до поширення політики досягнення здоров’я для всіх на глобальному рівні підтверджується закликом підтримати ідеї, висвітлені в цьому документі, з яким держави-члени ВООЗ звернулися до всіх народів та інституцій.

Установлено, що в третьому періоді спостерігається інтеграція ідей та подальша співпраця у рамках міжнародних програм “Здоров’я для всіх” (ЗДВ) і “Освіта для всіх” (ОДВ). Ухвалені “Рамки дій” на Всесвітньому форумі з освіти (Дакар, 2000) активізували діяльність з досягнення цілей ОДВ. Взаємодію ЗДВ з ОДВ розглядають як внесок і умови, необхідні для навчання, як результат ефективної і якісної освіти і як компонент міжгалузевої співпраці.

Обґрунтовано, що значну роль відіграють міжгалузеві стратегічні програми у виконанні завдань ОДВ. Програма FRESH (Концентрація ресурсів для ефективною шкільної гігієни), започаткована на Дакарському форумі, спрямована на реалізацію фундаментальних змін у способі мислення і дій глобальної спільноти й національних урядів щодо здоров’я та його впливу на освіту. У короткостроковому плані визначено, що питання здоров’я мають бути введені до Національних планів дій, які розробляють уряди для реалізації завдань ОДВ. Довгостроковий план передбачав, що партнери ініціативи FRESH підтримуватимуть національні потреби зі створення, здійснення і оцінювання комплексних послуг охорони здоров’я і харчування, що надаються школами. Водночас, розробляючи національні плани дій, країни повинні були врахувати десятилітній досвід, накопичений після проведення першої конференції.

Аналіз показав, що у Веронській декларації про інвестиції у здоров’я запропонована методологія, що базується на максимальному використанні ресурсів забезпечення здоров’я у сучасних умовах, що передбачає: політичні інвестиції; зміни законодавства; розвиток недержавних ресурсів і відповідних програм; зміцнення інфраструктури формування ЗСЖ; удосконалення механізму ухвалення рішень; переорієнтацію системи освіти; інвестування у

наукові дослідження; розвиток умінь та навичок ЗСЖ в усіх суспільних ланках; поліпшення екології.

Установлено, що ідею детермінованості ефективності охорони здоров'я більш широким спектром соціально-економічних чинників на сучасному етапі все ще не усвідомили політики, інші особи, що мають можливості впливати на ухвалення важливих рішень (V Міжнародна конференція з промоції ЗСЖ, 2000). З огляду на це проблема підготовки державних службовців із зазначених питань у сучасних умовах на глобальному рівні постала особливо гостро.

Обґрунтовано, що унаслідок глобалізації в третьому періоді помітно змінюються стратегії зміцнення здоров'я у світі, спостерігається активізація дій зі створення у державах-членах ВООЗ потенціалу зміцнення здоров'я. Нова Бангкокська хартія закликає до розробки плану дій і моніторингу ефективності роботи з допомогою відповідних показників і цільових орієнтирів (Шоста Глобальна конференція зі зміцнення здоров'я "Політика і партнерство в інтересах дій: розв'язання проблем, пов'язаних з детермінантами здоров'я", Бангкок, 2005).

Аналіз матеріалів останньої сьомої Глобальної конференції із зміцнення здоров'я "Сприяння охороні здоров'я та розвитку: подолання прогалів у практичній реалізації" (Найробі, 2009) підтверджує вагомість освіти у сфері зміцнення здоров'я та забезпечення ЗСЖ молоді. А освіченість у питаннях здоров'я виходить за межі вузької концепції санітарної освіти та індивідуальної поведінки, її важливість визнається нарівні з екологічними, політичними та соціальними факторами, що визначають здоров'я.

Таким чином, третій період (1999 р. – дотепер) характеризується посиленням глобалізаційних процесів, визнання вагової ролі освітнього сектору, інтеграцією та поширенням набутого міжнародного досвіду для реалізації освітньої політики з питань забезпечення ЗСЖ молоді на світовому рівні.

У **четвертому розділі** – *"Формування державної освітньої політики з питань забезпечення здорового способу життя молоді України"* – розглянуто передумови формування державної освітньої політики України з питань ЗСЖ молоді; становлення української державної освітньої політики щодо здорового способу життя молоді; особливості і розвиток державної освітньої політики України з питань забезпечення ЗСЖ молоді.

Показано, що формуванню сучасної державної освітньої політики України з питань ЗСЖ молоді передували певні соціально-історичні умови (перебування України у складі СРСР). Наприкінці 40-х рр. в СРСР в умовах повоєнного часу актуалізується проблема забезпечення здоров'я молоді, зростає кількість публікацій, у яких наголошується на необхідності створення умов для формування навичок збереження здоров'я школярів. У цей відтинок часу, що відповідає першому періоду становлення сучасної світової освітньої політики з досліджуваних питань, тенденції розвитку ЗСЖ в основному збігаються зі світовими. Увага акцентується на потребі у створенні оздоровчої атмосфери в установах освіти, зростає стурбованість медичних працівників через підвищення рівня дитячих захворювань, зумовлених невідповідністю

навчально-виховної роботи гігієнічним вимогам, але ні концепцій, ні механізмів формування та забезпечення ЗСЖ школярів дослідники так і не запропонували.

Обґрунтовано, що вироблення цілісної державної освітньої політики із зазначених питань у колишньому Радянському Союзі ускладнювалось через наявність табуйованих як для населення, так і для політиків проблем, що стосувалися здоров'я громади. Такі явища, як дитяча сексуальна злочинність, захворювання на туберкульоз, астму, а також онкологічні захворювання, хвороби безпритульних і недоглянутих дітей тощо не розглядалися державою на офіційному рівні. Хоча після техногенної катастрофи на Чорнобильській АЕС почали широко обговорювати проблеми здоров'я населення, зокрема молоді, проте в умовах тоталітарної системи ці проблеми залишалися нерозв'язаними. До кінця 80-х рр. виникають значні розбіжності в освітній політиці з питань забезпечення ЗСЖ молоді в СРСР і країнах Заходу.

Проголошення незалежності (1991) започаткувало новий період розвитку державної політики України з питань забезпечення ЗСЖ молоді, в тому числі освітньої. Дослідження нормативно-правових документів та наукових матеріалів стосовно державної освітньої політики України з питань забезпечення ЗСЖ молоді з 1991 р. до сьогодні дало можливість виокремити три етапи.

Перший етап (1991–1998) – етап концептуалізації – характеризується зміною пріоритетів в державній політиці взагалі та освітній зокрема.

Як показали дослідження, окремого законодавства з питань забезпечення ЗСЖ молоді у цей час в країні не було. Порівняльний аналіз законодавчих документів перших років незалежності України з різних галузей свідчить, що більшу частину законодавчого поля щодо забезпечення ЗСЖ молоді на той час становила нормативно-правова база державної політики галузі охорони здоров'я, менша частина охоплювали відповідно сфери соціальної та освітньої політики.

З'ясовано, що в період становлення незалежності складні передумови, загострення соціально-економічних проблем, недосконалість правової і нормативної баз, відсутність дієвих механізмів державної підтримки молоді в період її соціального становлення і розвитку негативно позначилися на здоров'ї, фізичному і духовному розвитку молодих громадян.

Стверджується, що прагнення уряду подолати негативні тенденції знайшли вияв у врегулюванні взаємовідносин держави, органів влади усіх рівнів, усіх суб'єктів права з дітьми, неповнолітніми, молоддю, молодіжними і дитячими організаціями, приведенні їх у відповідність з новими соціальними та економічними умовами; внесенні змін до законодавства щодо забезпечення необхідних умов і надання гарантій молоді для її освіти, захисту підростаючого покоління від факторів, які негативно впливають на морально-психологічний розвиток особистості.

Характерною ознакою цього часу було налагодження міжнародної співпраці (Меморандум про співпрацю між міністерствами освіти України і Саскачевану (Канада, 1995), започаткування перших спільних міжнародних проектів: “Партнери в охороні здоров'я”, “Школи здоров'я” (Канадське

товариство міжнародної охорони здоров'я), а також проекту “Європейська мережа шкіл сприяння здоров'я” (ЄРБ ВООЗ, ЄК та РЄ), який здійснювався відповідно до завдань Національної програми “Діти України” та регламентувався спільним наказом МОЗ та МОН України, що сприяли поширенню міжнародного досвіду організації освіти, запровадженню ефективних форм і методів навчально-виховного процесу, шкільних програм з питань здоров'я, підготовці навчально-методичних матеріалів, розвитку кадрового потенціалу.

Показано, що зміст управлінської діяльності МОН України спрямовувався на створення системи безперервної валеологічної освіти, яка є складовою забезпечення ЗСЖ, що мало на меті уповільнення та подолання негативних тенденцій у молодіжному середовищі (розроблено “Концепцію неперервної валеологічної освіти України”, “Базовий зміст шкільної валеологічної освіти”, програму нового шкільного інтегрованого курсу “Валеологія”, що був введений у навчальні плани шкіл рішенням Міністерства освіти України у 1994 р.).

Однак у школах України викладання цього предмета було невдовзі призупинене (1998–1999 навчальний рік), оскільки деякі теми у підручниках викликали негативну оцінку з боку релігійних організацій, батьків, педагогів (лист Міністерства освіти України “Про вивчення валеології у новому навчальному році”).

Обґрунтовано основні причини, що перешкоджали удосконаленню державних навчальних програм, запровадженню необхідного, нового за підходами та змістом шкільного предмета в освітній простір України: неготовність пострадянського суспільства до відкриття попередньо табуйованих тем (статеве здоров'я тощо; недостатнє кадрове (відсутність дипломованих фахівців, бліц-підготовка педагогів у системі післядипломної педагогічної освіти та в рамках міжнародних проектів), а також навчально-методичне забезпечення.

Доведено, що значну роль у становленні національного механізму впровадження освітньої політики з питань забезпечення ЗСЖ молоді відіграли перші Парламентські слухання “Про становище молоді в Україні” (1995).

Другий етап (1999–2003) – етап трансформації. У цей період побудови незалежної держави на демократичних засадах після тривалого тоталітарного режиму, більшої відкритості світу спостерігається дезорієнтація певної частини населення, в тому числі молоді, стосовно моральних і життєвих цінностей, розвиток негативних процесів у духовній сфері, деформування моральних засад суспільства, послаблення виховної роботи з боку органів виконавчої влади, закладів освіти і культури.

Установлено, що 1999 рік ознаменувався прийняттям великої кількості вагомих міжнародних та вітчизняних документів, які справили особливий вплив на формування державної освітньої політики з питань ЗСЖ молоді України, серед яких Національна програма патріотичного виховання населення, формування здорового способу життя, розвитку духовності та зміцнення моральних засад суспільства. У процесі аналізу цього документа виявлено, що реалізація програми вимагала координації зусиль міністерств (Мінмолодьспорт,

МОЗ, МОН України тощо), центральних і місцевих органів виконавчої влади, що виконували виховні, інформаційні, освітні та оздоровчі функції.

Для координації діяльності органів виконавчої влади було створено центральний орган виконавчої влади – Всеукраїнську координаційну раду з питань розвитку духовності, захисту моралі та формування ЗСЖ громадян при Кабінеті Міністрів та координаційні ради при Раді міністрів Автономної Республіки Крим, обласних, Київській та Севастопольській міських державних адміністраціях.

Показано, що діяльність Всеукраїнської та обласних координаційних рад була неефективною і припинена в 2001 р. Однією з причин цього є відсутність сформованої сучасної нормативно-правової бази регулювання відносин у цій сфері.

Стверджується, що зміна змісту державних навчальних планів середніх шкіл, упровадження нового курсу “Основи безпеки життєдіяльності” (ОБЖ) у 1–11 класи призвело до зменшення кількості годин, відведених на ЗСЖ і профілактику захворювань, що було недоречним в умовах значного поширення хвороб взагалі, і особливо соціально зумовлених.

Обґрунтовано, що в умовах гуманізації та демократизації освіти України методологічна переорієнтація процесу навчання на розвиток особистості вимагала переходу на новий зміст освіти. Згідно із Законом України “Про загальну середню освіту” у 2000 р. було розроблено “Державний стандарт початкової загальної освіти”, змінено типові навчальні плани. Серед освітніх галузей Базового навчального плану виокремлено галузь “Основи здоров’я і фізична культура”. Проте зміни в цей час торкнулися лише молодшої школи.

У цей період удосконалюються підходи до формування кадрового потенціалу. У практику роботи вищих навчальних закладів вперше впроваджено навчальну дисципліну “валеологія”, що створювало передумови для поліпшення кадрового забезпечення галузі.

Установлено, що управлінська діяльність МОН України у цей час спрямована на вдосконалення позакласного виховання та навчання учнівської молоді, розвиток культурно-просвітницької роботи, фізичної культури і спорту в молодіжному середовищі, підтримку студентського та учнівського самоврядування, посилення його ролі у збереженні моральності, утвердженні ЗСЖ молодого покоління.

Інтеграція державної політики у сферах охорони здоров’я та освіти спостерігається і в Міжгалузевій комплексній програмі “Здоров’я нації” на 2002–2011 роки”, в якій реалізація більшості передбачених Програмою заходів покладалася на МОЗ, але в розділах програми (IV, XIX), що стосувалися забезпечення ЗСЖ, співвиконавцем визначено МОН.

Таким чином, упродовж другого етапу в Україні відбулися певні зрушення в освітній політиці з питань забезпечення ЗСЖ молоді, проте цей процес не був стабільним (створення і припинення діяльності координаційних рад з питань розвитку духовності, захисту моралі та формування ЗСЖ громадян, зміна державного стандарту і державних планів середніх шкіл, невизначеність потреб у кадровому забезпеченні тощо).

Третій етап (2004 р. – дотепер) – етап стабілізації державної освітньої політики України з питань ЗСЖ молоді.

У цей період стратегічні напрями подальшого розвитку державної політики загалом та освітньої зокрема відображені в рекомендаціях парламентських слухань “Формування ЗСЖ української молоді: стан, проблеми та перспективи” (2004). Перед МОН України було поставлено такі завдання: вжити необхідних заходів щодо впровадження в повному обсязі законодавчої вимоги про державне пільгове кредитування молодих громадян для здобуття вищої освіти; забезпечити підготовку та підвищення кваліфікації соціальних працівників, психологів для роботи з молоддю; сприяти розробленню і впровадженню навчальних програм із валеології та формування ЗСЖ у всіх дошкільних, шкільних, професійно-технічних, вищих навчальних закладах, позашкільних установах і організаціях незалежно від форм власності і відомчого підпорядкування; забезпечити реалізацію цих програм за допомогою високоякісних підручників, посібників, технічних засобів навчання й наочного дидактичного матеріалу.

З’ясовано, що стратегію щодо створення сприятливих політичних, соціальних, економічних, законодавчих, фінансових та організаційних передумов для розвитку молоді представлено в Загальнодержавній програмі підтримки молоді на 2004–2008 роки, одним з основних напрямів якої визначено створення умов для доступності якісної освіти.

Обґрунтовано, що забезпеченню доступності якісної освіти, в тому числі з питань ЗСЖ, сприяло введення з 2004/05 навчального року в навчальні плани основної школи нового обов’язкового інтегрованого курсу “Основи здоров’я” (Державний стандарт базової і повної середньої освіти), що дало підстави вважати 2004 рік початком третього етапу освітньої політики України з питань забезпечення ЗСЖ молоді

Показано, що здійснення державної політики у сфері навчання ЗСЖ молоді покладено на МОН України, яке реалізує її через регіональні управління освітою. Для узгодження рішень з організації зазначеного процесу при МОН України створено Координаційну раду з питань формування здорового способу життя, профілактики ВІЛ-інфекції та інших соціально небезпечних захворювань серед учнівської молоді.

Установлено, що на цьому етапі були частково враховані помилки першого етапу. Розроблена Концепція формування позитивної мотивації на здоровий спосіб життя дітей та молоді (2004) визначала методологічні засади, підходи, принципи, критерії формування позитивної мотивації на ЗСЖ, орієнтувала на міжгалузевий комплексний підхід, наголошувала на важливості підготовки кадрів і науково-методичного забезпечення, визначення умов та шляхів реалізації цих завдань з урахуванням кращих світових практик. Уперше цілісна стратегія була сконцентрована на створенні дієвих превентивних програм освіти на основі розвитку життєвих навичок (ООЖН), їх апробації, підготовці викладачів, моніторингу й оцінюванні процесу впровадження.

З’ясовано, що стан здоров’я молоді на третьому етапі залишився незадовільним, а в деяких аспектах – навіть загрозливим (дедалі більше

поширення серед молоді України шкідливих звичок, соціально небезпечних хвороб: туберкульозу, СНІДу, а також наркоманії тощо).

Обґрунтовано, що ці проблеми значною мірою зумовлені недостатньою організаційно-методичною роботою та послабленням контролю з боку керівників навчальних закладів і органів управління освітою та охороною здоров'я всіх рівнів. У зв'язку з цим виникла потреба у поліпшенні співпраці галузей охорони здоров'я і освіти. Керівному складові зазначених галузей було наказано розробити та затвердити регіональні заходи, звітувати на спільних колегіях органів освіти і науки та охорони здоров'я про їх виконання та взяти під особистий контроль організацію роботи з профілактики захворюваності у дітей та формування навичок ЗСЖ в учнівської та студентської молоді (спільний наказ МОН і МОЗ України “Про посилення роботи щодо профілактики захворюваності дітей у навчальних закладах та формування здорового способу життя учнівської та студентської молоді”, 2005 р.).

На основі аналізу документів парламентських слухань про становище молоді України (“Молодь за здоровий спосіб життя”, 2010 р.) підтверджено, що хоча формування ЗСЖ молоді стало важливою складовою державної політики, але стан роботи із зазначеного питання залишається незадовільним. Небезпека для здоров'я нації, що існує на сьогодні, потребує розробки і прийняття на державному і місцевому рівнях таких політичних і управлінських рішень, які сприятимуть успішному впровадженню державної освітньої політики України з питань забезпечення ЗСЖ молоді.

Таким чином, на третьому етапі зростає вагомість освітньої політики з питань забезпечення ЗСЖ молоді як складової державної політики, спостерігається подальший розвиток масштабних міжнародних проектів, розроблених спільно з Міжнародним альянсом з ВІЛ/СНІДу в Україні, представництвом Європейської комісії в Україні, реалізуються Національні і регіональні програми, але залишається низка нерозв'язаних проблем.

У **п'ятому розділі** – *“Упровадження державної освітньої політики України з питань забезпечення здорового способу життя молоді у сучасних умовах”* – визначено сучасні підходи до реалізації освітньої політики з питань забезпечення ЗСЖ молоді нашої держави, спрогнозовано шляхи її розвитку.

Доведено, що державна освітня політика України з питань забезпечення ЗСЖ молоді згідно з проведеними дослідженнями у сучасних умовах є важливим засобом демократичного розвитку, національної безпеки, пріоритетним напрямом державної політики загалом та управління освітою зокрема, що засвідчено низкою правових документів (закони, укази Президента, постанови Верховної Ради, Кабінету Міністрів, накази Міністерства освіти і науки України).

Так, близько 12 Національних програм розвитку стали координуючими документами та обґрунтованою системою заходів, що мали на меті розв'язання проблем, пов'язаних зі здоров'ям молоді. Більша частина завдань Національних програм була спрямована на формування ЗСЖ молоді, менша – на забезпечення цього процесу.

Визначено проекти за участю міжнародних організацій, у яких ключову роль у плануванні, організації, координації, фінансуванні, регулюванні і наданні послуг має відігравати МОН України, що сприяло підвищенню статусу освітньої сфери у формуванні та забезпеченні ЗСЖ молоді. Це проекти “Молодь за здоров’я”, “Сприяння просвітницькій роботі “рівний – рівному” серед молоді України щодо здорового способу життя”; “Школи сприяння здоров’ю”; Компонент “Освіта” Програми “Подолання епідемії ВІЛ/СНІД в Україні”; “Вдосконалення багатогалузевих підходів до профілактики ВІЛ/СНІДУ серед молоді України”.

Установлено вплив проектів на ефективність реалізації державної освітньої політики з питань забезпечення ЗСЖ молоді на прикладі спільної програми з Міністерством охорони здоров’я за підтримки ВООЗ “Школа сприяння здоров’ю” та спільного проекту Європейської комісії в Україні, що здійснювався в межах Програми Технічної допомоги TACIS консорціумом за участю SOFRECO, GTZ та Міжнародного інституту проблем ВІЛ/СНІДу “Вдосконалення багатогалузевих підходів до профілактики ВІЛ/СНІДу серед молоді України”, у яких автор була регіональним координатором.

Обґрунтовано, що реалізація національних цільових програм та міжнародних проектів, що мають на меті збереження здоров’я молоді, створює умови для розв’язання проблем (формування механізмів реалізації, розвиток фінансових та кадрових ресурсів тощо) та впровадження державної освітньої політики з досліджуваних питань з урахуванням міжнародних вимог, підтримки і розвитку діяльності на національному, обласному і базовому рівнях у співпраці з державними та громадськими структурами, що забезпечило їх успіх.

Доведено, що необхідною умовою становлення і розвитку та одним з найбільш ефективних підходів до реалізації державної освітньої політики України з питань забезпечення ЗСЖ молоді є залучення ресурсів відповідальних агенцій, донорів та інших зацікавлених сторін. Власне кажучи, у процесі планування, організації, координації міжсекторальної багатогалузевої співпраці для надання послуг щодо забезпечення ЗСЖ громадян спостерігається визнання і зростання ролі освітньої галузі серед партнерів.

Аналіз показав, що у досліджуваній період спостерігається активізація процесів кадрового забезпечення середньої та вищої освіти фахівцями у сфері формування та забезпечення ЗСЖ молоді. Проте існує проблема підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації державних службовців і посадових осіб місцевого самоврядування у сферах сучасної державної політики щодо поліпшення стану суспільного здоров’я та механізмів забезпечення ЗСЖ молоді, що сповільнює реалізацію державної освітньої політики у цій сфері.

Показано, що ефективно впровадження програм шкільного здоров’я та забезпечення ЗСЖ учасників навчально-виховного процесу як складової забезпечення якості вимагає: становлення школи як суб’єкта освітньої політики, посилення координації зусиль держави і громадськості в цьому напрямі, залучення всіх учасників навчально-виховного процесу до діяльності організації (опорна Школа сприяння здоров’ю – освітній округ здоров’я).

Стверджується, що реалізація освітньої політики, пов'язаної із забезпеченням ЗСЖ молоді, вимагає заходів щодо врахування як загальних державних тенденцій в освітній діяльності щодо зміцнення і збереження здоров'я молоді, так і регіональних особливостей у згаданій сфері.

Обґрунтовано передумови розробки (існування проблеми забезпечення ЗСЖ молоді на рівні області, розв'язання якої потребувало: залучення коштів обласного бюджету, координації спільних дій місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій) і шляхи реалізації (створення безпечних умов навчальної діяльності; формування мотивації до ЗСЖ школярів і студентів через зміст відповідних навчальних предметів та позанавчальну діяльність; розвиток кадрового потенціалу; залучення ресурсів відповідальних агенцій, донорів та інших зацікавлених сторін) обласних програм, спрямованих на забезпечення ЗСЖ молоді на прикладі напряму “Здоров'я учасників навчально-виховного процесу” як складової Програми розвитку освіти Львівщини на 2009–2012 роки.

Упровадження автором у навчальні програми підвищення кваліфікації державних службовців і посадових осіб місцевого самоврядування Львівської області лекцій із сучасної державної освітньої політики України з питань забезпечення ЗСЖ молоді та особливостей її реалізації на регіональному рівні сприяло процесу адвокації на етапі впровадження “Здоров'я учасників навчально-виховного процесу”.

ВИСНОВКИ

Дисертаційне дослідження спрямоване на розв'язання наукової проблеми розвитку державної освітньої політики з питань забезпечення ЗСЖ молоді в сучасних умовах, яке полягає в теоретико-методологічному обґрунтуванні та системному викладі сутності державної освітньої політики з питань забезпечення ЗСЖ молоді як цілісного феномену, і на основі цього – в послідовному розкритті генезису, тенденцій та особливостей її формування. Використання потенціалу освітньої політики з питань забезпечення ЗСЖ молоді в теорії і практиці державного управління в Україні як необхідної умови демократичного розвитку дасть змогу створити синергетичний ефект у формуванні людського капіталу держави.

Ретроспективний логіко-системний аналіз розвитку державної освітньої політики з питань забезпечення ЗСЖ молоді України в міжнародному контексті на основі опублікованих джерел дає підстави сформулювати такі висновки.

1. З'ясовано, що державна освітня політика з питань забезпечення ЗСЖ молоді України як окрема наукова проблема комплексно і системно не досліджувалася. Численні джерела, присвячені досліджуваній проблемі, хоча і підтверджують її важливість, не забезпечують її комплексного бачення. Сучасні вітчизняні та зарубіжні автори переважно розглядають тільки окремі аспекти зазначеної проблеми. Системний аналіз джерельної бази за темою дослідження показав, що сучасні зміни, які передбачає глобалізація, актуалізують проблему освітньої політики з питань забезпечення ЗСЖ молоді, свідчать про

необхідність аналізу формування вітчизняної освітньої політики з питань забезпечення ЗСЖ молоді у міжнародному контексті.

2. Аналіз теоретико-методологічних основ освітньої політики з питань забезпечення ЗСЖ молоді у двох взаємопов'язаних поняттєво-категоріальних полях (політики і освіти) дав змогу розробити логічно завершену поняттєво-термінологічну конструкцію проблеми дослідження та удосконалити його категорійно-понятійний апарат. Обґрунтовано та введено в науковий обіг термін “державна освітня політика з питань забезпечення ЗСЖ молоді” – складова частина політики держави, відображена в урядових концепціях і стратегії, нормативно-правових документах, які спрямовують діяльність органів державного управління та місцевого самоврядування з метою створення умов, що сприяють формуванню здорового способу життя молоді в єдиному освітньому просторі.

3. Здійснено аналіз генезису освітньої політики світової спільноти з питань забезпечення ЗСЖ молоді. Політика держав у сфері ЗСЖ формувалася з урахуванням геополітичних особливостей, національних традицій та віросповідань населення під впливом суспільно-політичних змін, технологічних відкриттів в оздоровчих та прикладних науках, усвідомлення важливості оздоровчих проблем. Еволюція досліджуваного феномену відбувалася на різних рівнях (суспільства, різних соціальних груп і окремо взятої особистості). Зміст і механізми здійснення освітньої політики з питань забезпечення ЗСЖ залежали від організації і культури суспільства, типу політичного режиму, властивих йому способів ухвалення політичних рішень, рівня громадянської активності населення.

4. На основі аналізу процесів, що відбувалися в сучасній світовій освітній політиці з питань забезпечення ЗСЖ молоді, визначено та обґрунтовано три періоди її розвитку.

Перший період (1947–1973) – становлення освітньої політики забезпечення ЗСЖ молоді на державному рівні в окремо взятих економічно розвинутих країнах світу: визнання здоров'я та освіти дітей країни найбільш вигідною національною інвестицією; обґрунтування ефективності і доцільності цілісної шкільної політики забезпечення ЗСЖ, що базувалася на новому підході до трактування поняття “здоров'я” (ВООЗ, 1947); підвищення відповідальності навчальних закладів за освіту дітей з питань здоров'я; оновлення змісту державних навчальних профілактичних програм; зміна кадрової політики щодо підготовки педагогів до збереження здоров'я молоді; започаткування міжгалузевої співпраці (спільна відповідальність закладів охорони здоров'я та освіти за поліпшення здоров'я дитини у школі).

Другий період (1974–1998) – формування освітньої політики забезпечення ЗСЖ молоді на міжнародному рівні: визнання ЗСЖ загальнонаціональною цінністю, започаткування нових підходів до державної політики в галузі охорони здоров'я та просування ідеї нової системної діяльності – формування та забезпечення ЗСЖ громадян (Канада, 1974). Характерна ознака цього періоду в Європі – вплив об'єднувачих процесів, на розвиток освітньої політики щодо просування здоров'я у регіоні з метою забезпечення рівних можливостей для

зміцнення здоров'я у школах в різних частинах Європи, заснування Європейської мережі шкіл сприяння здоров'ю, послідовна політика впровадження освіти з питань ЗСЖ у країнах-членах Ради Європи тощо).

Третій період (1999 р. – дотепер) – вироблення освітньої політики з питань забезпечення ЗСЖ молоді на глобальному рівні (розробка стратегічних підходів до освітньої політики формування і забезпечення ЗСЖ молоді світової спільноти; підвищення статусу і ролі оздоровчої освіти через інтеграцію ідей міжнародних програм “Здоров'я для всіх” і “Освіта для всіх”, поширення Мережі шкіл сприяння здоров'ю поза межі економічно розвинутих країн світу). Характерна ознака періоду – партнерство ЮНЕСКО, ЮНІСЕФ, Світового банку, ВООЗ з метою допомоги урядам країн, що розвиваються, виконувати програми здоров'я для шкіл, закладення основи для поширення нової ідеології зміцнення здоров'я за межі економічно розвинених країн.

5. Виявлено особливості передумов становлення сучасної освітньої політики України з питань забезпечення ЗСЖ молоді: загострення проблеми забезпечення ЗСЖ молоді в кінці 80-х рр. (техногенна катастрофа на Чорнобильській АЕС, початок широкого обговорення проблем здоров'я населення, зокрема молоді; приховування та невизнання на офіційному рівні існування таких негативних явищ серед молоді, як сексуальна злочинність, поява ВІЛ-інфікованих, виявлення хвороб безпритульних і недоглянутих дітей серед звичайних тощо; невизначеність державної освітньої політики із зазначених питань у колишньому Радянському Союзі (відсутність чітких концепцій, механізмів формування та забезпечення ЗСЖ молоді та велика кількість інструктивно-методичних листів і практичних рекомендацій щодо шляхів розв'язання існуючих проблем, наявність табуйованих як для населення, так і для політиків проблем, що стосувалися здоров'я громади). В колишньому СРСР в умовах тоталітарного режиму накопичувалися проблеми з питань ЗСЖ молоді, які залишалися нерозв'язаними, спостерігалися розбіжності у державній політиці з питань формування і забезпечення ЗСЖ з розвинутими країнами Заходу.

6. Виокремлено етапи розвитку державної освітньої політики з питань забезпечення ЗСЖ молоді України в період побудови незалежної держави з 1991 р. дотепер. Початок зазначеного процесу припав на середину другого періоду формування освітньої політики забезпечення ЗСЖ молоді на міжнародному рівні, що сприяло залученню України до міжнародної діяльності та використанню світового досвіду у згаданій сфері.

Перший етап (1991–1998) – концептуалізації, що характеризується реформуванням радянської освітньої системи, розробкою концептуальних засад державної освітньої політики України. На цьому етапі відбулося становлення державної освітньої політики України з питань забезпечення ЗСЖ молоді: формування нормативно-правової бази, а також кадрового потенціалу (бліц-підготовка через систему післядипломної освіти); зміна змісту державних навчальних планів (упровадження у школах нового предмета – валеології); становлення міжгалузевої взаємодії (МОЗ, МОН України), налагодження міжнародної співпраці, залучення до міжнародних проектів (ЄМШСЗ, 1995).

Другий етап (1999–2003) – трансформації, який ознаменувався істотними змінами в управлінні досліджуваним процесом (створення нової освітньої галузі “Здоров’я і фізична культура”), розвитком міжгалузевої взаємодії з питань ЗСЖ молоді (Мінмолодьспорт, МОЗ, МОН України), становленням Всеукраїнської мережі шкіл сприяння здоров’ю (ШСЗ). Проте на цьому етапі спостерігаються низький рівень забезпечення обов’язковості у виконанні чинного законодавства, невизначеність щодо змісту навчання (зміна статусу валеології); невідповідність методичного та кадрового забезпечення потребам галузі.

Третій етап (2004 р. – дотепер) – стабілізації державної освітньої політики України з питань забезпечення ЗСЖ молоді: удосконалення нормативно-правового, навчально-методичного, кадрового забезпечення, міжсекторальної багатогалузевої співпраці (залучення недержавних організацій); упровадження цільових національних, державних та обласних програм; розвиток Всеукраїнської мережі ШСЗ (формування єдиного освітнього простору забезпечення ЗСЖ); реалізація цілісної стратегії впровадження валеологічної освіти, формування кадрового потенціалу та моніторинг і оцінювання результатів. Невирішеними залишаються проблеми: забезпечення обов’язковості у виконанні чинного законодавства, належного фінансування, кадрового забезпечення (професійне вдосконалення фахівців, задіяних у процесі реалізації державної освітньої політики з питань забезпечення ЗСЖ молоді) тощо.

Таким чином, досліджувана ланка державної освітньої політики України розвивалася з метою формування здорової нації, поліпшення процесів і результатів у сфері забезпечення ЗСЖ молоді через освіту, підвищення якості освіти (зменшення негативного впливу навчального процесу на здоров’я учасників навчально-виховного процесу) тощо.

7. Спільними сучасними тенденціями, характерними для світової та української освітньої політики з питань забезпечення ЗСЖ молоді, є зростання її вагомості у державній політиці країн; удосконалення законодавства та механізму ухвалення рішень; збільшення недержавних ресурсів і розвиток відповідних цільових програм; інвестування наукових досліджень; активізація міжгалузевої співпраці; становлення державної та громадської інфраструктури формування ЗСЖ; підвищення статусу і ролі освіти з питань здоров’я, удосконалення умінь та навичок ЗСЖ в усіх суспільних ланках; розвиток Мережі шкіл сприяння здоров’ю як механізму реалізації глобальної політики з питань ЗСЖ молоді, узгодження пріоритетів, обміну інформацією на міжнародному, державному, регіональному, обласному та шкільному рівнях.

8. Вироблення сучасної освітньої політики України з питань забезпечення ЗСЖ молоді потребує урахування і національної специфіки. Це складне екологічне та соціально-економічне становище; дезорієнтація молоді у нових умовах; епідеміологічний етап, на якому перебуває країна (підвищення рівня хронічних неінфекційних та інфекційних захворювань, а також соціально зумовлених); нормативно-правові особливості (широкі вікові рамки та гетерогенність цільової групи); негативний вплив на здоров’я українських школярів процесу здобуття освіти на відміну від позитивного досвіду світової

спільноти; прискорення темпів поширення шкідливих звичок серед молоді та соціально небезпечних захворювань; погіршення умов життя, навчання і організації навчального процесу.

9. Визначено перспективи використання прогресивних надбань досвіду світової та вітчизняної спільноти щодо забезпечення здоров'я молоді через освіту з метою вдосконалення державної освітньої політики та управління освітою в Україні. Це передбачає:

- удосконалення нормативно-правової бази (чітке законодавче визначення забезпечення ЗСЖ молоді як обов'язкової умови якості освіти, а здоров'я молоді – як складової очікуваних результатів після здобуття якісної освіти; розробка та затвердження державної цільової соціальної програми забезпечення ЗСЖ молоді через освіту;

- належне фінансування (передбачення в проектах законів про Державний бюджет України видатків на забезпечення ЗСЖ у закладах освіти тощо);

- удосконалення координаційного механізму для запровадження стратегій та здійснення нагляду щодо політики впровадження змін, зорієнтованої на забезпечення ЗСЖ молоді (створення Всеукраїнського координаційного центру);

- обов'язковість виконання чинних законів, указів, постанов органами виконавчої влади усіх рівнів (посилення мотивації та особистої відповідальності за розв'язання проблеми забезпечення ЗСЖ молоді, точний розподіл повноважень і обов'язків осіб, що приймають рішення в державних і місцевих виконавчих органах);

- розвиток кадрового потенціалу, використання різних форм підготовки та професійного вдосконалення фахівців, задіяних у процесі реалізації державної освітньої політики (впровадження в навчальні програми підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації державних службовців і посадових осіб місцевого самоврядування, адміністрації шкіл навчальних модулів із сучасної державної політики щодо поліпшення стану суспільного здоров'я, політики та механізмів забезпечення ЗСЖ молоді через освіту);

- забезпечення вертикалі запровадження цільових програм на всіх рівнях державного управління освітою (національному, регіональному та місцевому);

- розширення мережі освітніх закладів сприяння здоров'ю в Україні як ефективного механізму реалізації державної політики на національному, регіональному і локальному рівнях та основи формування єдиного освітнього простору забезпечення ЗСЖ молоді;

- удосконалення системи багатогалузевої співпраці, що забезпечує прозорість відносин партнерів та спрямовує їхню діяльність, що базується на чітко окреслених етичних принципах взаєморозуміння та взаємоповаги у сфері освітньої політики з питань забезпечення ЗСЖ молоді з урахуванням набутого вітчизняного та міжнародного досвіду.

У дослідженні запропоновано у рамках Цільової програми “Розвиток освіти Львівщини на 2009–2012” авторський розділ “Здоров'я учасників навчально-виховного процесу” з метою забезпечення здорового способу життя

учасників навчально-виховного процесу на регіональному рівні. Реалізація напряму “Здоров’я учасників навчально-виховного процесу” як складової освітньої політики Львівщини передбачала розробку та вжиття комплексу заходів, спрямованих на формування єдиного освітнього простору забезпечення ЗСЖ молоді у межах області. Цільові підпроекти готувалися відповідно до основних положень щодо їх розроблення (наказ Мінекономіки України від 4 грудня 2006 р. № 367) та впроваджуються після громадського обговорення і схвалення колегією Головного управління освіти і науки Львівської обласної державної адміністрації.

Результати впровадження цільових підпроектів полягають у забезпеченні наукових засад розвитку регіональної освітньої політики з питань забезпечення ЗСЖ молоді; розробленні механізмів фінансування закладів освіти з метою формування здорового освітнього середовища; розвитку регіональної мережі освітніх закладів сприяння здоров’ю; становленні опорних ШСЗ як суб’єктів освітньої політики в освітньому окрузі; удосконаленні багатогалузевої співпраці; модернізації навчальних програм курсів підвищення кваліфікації; підвищенні кваліфікації керівників загальноосвітніх навчальних закладів та працівників державних органів управління освітою з питань управлінської діяльності у сфері забезпечення ЗСЖ засобами освіти; формуванні позитивної мотивації до реалізації державної освітньої політики із зазначених питань у працівників органів державного управління освітою, керівників освітніх установ, учасників навчально-виховного процесу).

Напрямами подальших наукових розвідок можна вважати кожен із визначених етапів розвитку державної освітньої політики України з питань забезпечення ЗСЖ молоді. На увагу науковців заслуговують такі аспекти досліджуваної проблеми: становлення освіти з питань здоров’я як складової державної політики; особливості розвитку міжгалузевої багатосекторальної співпраці у визначеній сфері, інші часткові проблеми.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії

1. Шиян О. І. Державна освітня політика з питань забезпечення здорового способу життя молоді : монографія / О. І. Шиян. – Львів : Львів. держ. ун-т фіз. культури, 2010. – 295 с.

Статті в наукових фахових виданнях з державного управління

2. Шиян О. І. Освітня політика з питань здорового способу життя молоді у другій половині ХХ століття [Електронний ресурс] / Олена Шиян // Державне управління : Теорія та практика. – 2007. – № 2(6). – Режим доступу: <http://www.nbuu.gov.ua/ejournals/DUTP/2007>.

3. Шиян О. І. Розвиток кадрового потенціалу, як засіб реалізації державної освітньої політики України з питань здорового способу життя молоді: регіональний контекст / Олена Шиян // Зб. наук. пр. НАДУ. – 2008. – Вип. 1. – С. 82–89.

4. Шиян О. І. Консолідація державних і громадських організацій щодо впровадження молодіжних програм як засіб реалізації державної освітньої політики з питань забезпечення здорового способу життя молоді / Олена Шиян // Вісн. НАДУ. – 2008. – № 3. – С. 238–243.

5. Шиян О. І. Забезпечення якості здоров'язберігаючої діяльності у сфері освіти / Олена Шиян // Вісн. НАДУ. – 2008. – № 4. – С. 257–261.

6. Шиян О. І. Освітня політика впровадження змін, зорієнтована на формування здорового способу життя молоді / Олена Шиян // Зб. наук. пр. НАДУ. – 2008. – Вип. 2. – С. 233–238.

7. Шиян О. І. Сутність державної освітньої політики з питань забезпечення здорового способу життя молоді [Електронний ресурс] / Олена Шиян // Державне управління : Теорія та практика. – 2008. – № 2 (8). – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/ejournals/DUTP>.

8. Шиян О. І. Регіональна освітня політика формування здорового способу життя молоді / Олена Шиян // Ефективність державного управління : [зб. наук. пр. / редкол. В. С. Загорський (голов. ред.) та ін.]. – Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2008. – Вип. 14/15. – С. 357–365.

9. Шиян О. І. Соціально-історичні витоки освітньої політики держав з питань здорового способу життя / Олена Шиян // Вісн. НАДУ. – 2009. – № 2. – С. 283–289.

10. Шиян О. І. Впровадження державної освітньої політики з питань забезпечення здорового способу життя молоді через зміст шкільних навчальних програм з фізичного виховання / Олена Шиян // Зб. наук. пр. НАДУ. – 2009. – Вип. 2. – С. 228–235.

11. Шиян О. І. Освітня політика з питань формування і збереження здоров'я молоді у контексті глобалізації [Електронний ресурс] / Олена Шиян // Демократичне врядування. – 2009. – № 1. – Режим доступу : www.lvivacademy.com/visnik2/zmist.html.

12. Шиян О. І. Багатосекторальна співпраця у державній освітній політиці з питань забезпечення здорового способу життя молоді [Електронний ресурс] / Олена Шиян // Державне управління : Теорія та практика. – 2009. – № 1 (9). – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/ejournals/DUTP>.

13. Шиян О. І. Молодь як цільова група державної освітньої політики з питань забезпечення здорового способу життя / Олена Шиян // Вісн. НАДУ. – 2009. – № 1. – С. 223–229.

14. Шиян О. І. Поняттєво-категоріальний апарат дослідження державної освітньої політики з питань забезпечення здорового способу життя молоді / Олена Шиян // Вісн. НАДУ. – 2009. – № 4. – С. 269–276.

15. Шиян О. І. Нормативно-правове забезпечення державної освітньої політики щодо здорового способу життя молоді / Олена Шиян. // Державне управління та місцеве самоврядування : [зб. наук. пр. / редкол. С. М. Серьогін (голов. ред.) та ін.]. – Дніпропетровськ : ДРІДУ НАДУ, 2009. – Вип. 1(1) – С. 188–193.

16. Шиян О. І. Державна освітня політика з питань забезпечення здорового життя молоді у період становлення Української держави / Олена

Шиян // Ефективність державного управління : [зб. наук. пр. / редкол. В. С. Загорський (голов. ред.) та ін.]. – Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2010. – № 22. – С. 152–159.

17. Шиян О. Державна освітня політика України з питань забезпечення здорового способу життя молоді (1999-2003) / О. Шиян // Актуальні проблеми державного управління. : [зб. наук. пр. / редкол. М. М. Іжа (голов. ред.) та ін.]. – Одеса : ОДРІДУ НАДУ, 2010. – № 3(43). – Т. 2. – С. 27–35.

18. Шиян О. І. Становлення міжгалузевої взаємодії з питань забезпечення здорового способу життя молоді у державній освітній політиці України / Олена Шиян // Вісн. НАДУ. – 2010. – № 4. – С. 226–231.

19. Шиян О. І. Розвиток державної освітньої політики з питань забезпечення здорового способу життя молоді у світі та Україні / Олена Шиян // Ефективність державного управління : зб. наук. пр. ЛРІДУ НАДУ. – Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2010. – № 24. – С. 152–159.

20. Шиян О. І. Сучасна державна освітня політика з питань забезпечення здорового способу життя молоді / Олена Шиян // Освіта і управління. – 2010. – № 4. – С. 91–99.

21. Шиян О. І. Сучасні підходи до впровадження освітньої політики забезпечення здорового способу життя молоді у Європейському регіоні [Електронний ресурс] / О. Шиян // Теоретичні та прикладні питання державотворення. – 2011. – Вип. 8. – Режим доступу : <http://ved.odessa.gov.ua>.

Тези доповідей, матеріали наукових конференцій

22. Шиян О. І. Взаємодія школи, сім'ї і громадськості для створення оптимально здорового середовища / Олена Шиян // Фактори соціального формування особистості: школа, сім'я, громадськість : матеріали регіон. наук.-практ. конф., Львів, 26 трав. 2000 р. – Львів : ЛНУ, 2000. – С. 30–33.

23. Шиян О. І. Пошук оптимальної моделі організації неперервної освіти фахівців сфери фізичної культури / Олена Шиян // Оптимізація процесу фізичного виховання в системі освіти : матеріали всеукр. наук. конф., Тернопіль, 20–21 листоп. 2003 р. – Тернопіль : ТДПУ, 2003. – С. 98–100.

24. Шиян О. І. Післядипломна освіта фахівців галузі фізичного виховання і спорту у контексті безперервної освіти / Олена Шиян // Безперервна освіта : реалії та перспективи: матеріали II Всеукр. наук.-практ. конф., 29 трав. 2004 р., Івано-Франківськ : у 2 т. / редкол. В. Андрущенко (голов. ред.) та ін.] // Вища освіта України. – 2004. – Т. 2. – № 4(14) (дод.). – С. 194–196.

25. Шиян Е. И. Особенности становления системы валеологического образования педагогов в Украине / Е. И. Шиян, И. Х. Турчик // Здоровье человека – 4 : материалы IV междунар. конгресса валеологов, 19–21 апр. 2005 г., Санкт-Петербург. – СПб. : [б. и.], 2005. – С. 78–79. – Авторські с. 78.

26. Шиян О. І. Глобальні тенденції розвитку державної освітньої політики щодо здорового способу життя молоді / Олена Шиян // Стратегія реформування системи державного управління на засадах демократичного врядування : матеріали наук.-практ. конф. за міжнар. участю : у 2 т. – К. : [б. в.], 2007. – Т. 2. – С. 62–64.

27. Шиян О. І. Впровадження навчальних програм з державної освітньої політики з питань здоров'я громади у контексті модернізації професійного навчання державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування / Олена Шиян // Новітні тенденції демократичного врядування: світовий та український досвід : матеріали наук.-практ. конф. за міжнар. участю, 30 трав. 2008 р., Київ : у 2 т. – К. : [б. в.], 2008. – Т. 2. – С. 71–73.

28. Шиян О. І. Впровадження програм з державної політики з питань забезпечення ЗСЖ у систему безперервної освіти / Олена Шиян // Вища освіта України – 2008. – № 4. – Додаток: Безперервна освіта в Україні: реалії та перспективи : IV Всеукр. наук.-метод. конф. – С. 215.

29. Shyyan O. Enterprise approach to teaching and learning: British-Ukrainian partnership / Olena Shyyan // Teacher Education and Educational Reform : Summaries of 27th Annual Conference of Association for teacher education in Europe 24-28 August 2002, Warsawa. – Warsawa : [s. n.], 2002. – P. 85.

30. Shyyan O. Multi-Sectoral Co-operation for Health Education in Ukraine / Olena Shyyan // Book of Abstracts of 31th Annual Conference of Association for teacher education in Europe, 21–25 October 2006, Ljubljana. – Ljubljana : [s. n.], 2006. – P. 79.

31. Shyyan O. Policies for Introducing New Knowledge to Health Educators in Ukraine / Olena Shyyan // Summaries of 34rd Annual Conference of the Association for Teacher Education in Europe “Knowledge Creativity in Teacher Education, Education for knowledge Creation”, Palma de Mallorca, August 29rd – September 2th, 2009. – Palma : [s. n.], 2009. – P. 80.

32. Shyyan O. Educational Policy for Promoting the Life-Long Professional Development of Educators for Securing Healthy Life for the Youth in Ukraine / Olena Shyyan // 35rd Annual Conference of the Association for Teacher Education in Europe “Responsibility, Challenges and Support in Teachers’ Life-Long Professional Development” 26rd-30th August, 2010, Budapest. – Budapest : [s. n.], 2010. – P. 74.

Статті в інших наукових виданнях та навчально-методичні матеріали

33. Шиян О. Управління якістю діяльності школи. Модуль 8.1.; 8.3 / О. Шиян // Освітній менеджмент : навч. посіб. : рек. МОН України, лист № 1/12.3613 від 10.10.2003 р. / за ред. Л. Даниленко, Л. Карамушки. – К. : Шк. світ, 2003. – С. 250–256; 261–265.

34. Шиян О. І. Проблема забезпечення якості у сфері освіти / Олена Шиян // Засоби навчальної та науково-дослідної роботи : [зб. наук. пр. / за заг. ред. В. І. Євдокимова, О. М. Микитюка]. – Х. : ХДПУ, 2003. – Вип. 20. – С. 167–170.

35. Шиян О. І. Валеопрактикум : метод. посіб. / Олена Шиян. – Трускавець : Плеяда, 2004. – 36 с.

36. Шиян О. І. Роль спорту в навчально-виховному процесі шкіл Великобританії (Постановка проблеми. Аналіз останніх досліджень) / Олена Шиян, Ірина Турчик // Фізичне виховання в школі. – 2005. – № 1. – С. 51–54. – Авторські с. 51, 52, 54.

37. Шиян О. І. Формування готовності до взаємодії в системі післядипломної педагогічної освіти / Олена Шиян // Вісн. Львів. ун-ту. – Львів : [б. в.], 2005. – Вип. 19. – Ч. 1. – С. 172–176. – (Серія педагогічна).

38. Шиян О. Удосконалення багатосекторального підходу до профілактики ВІЛ-інфекції/СНІДу та наркоманії на прикладі Львівської області : [навч.-наук. вид. / О. Шиян, О. Худоба] – Львів : Добра справа, 2008. – 96 с. – Авторські с. 5, 35–60.

39. Турчик І. Освітня політика Англії з фізичного виховання (національний курикулум) : [навч.-метод. посіб. / Ірина Турчик, Олена Шиян. – Львів : ЛОППО, 2008. – 104 с. – Авторські с. 4–23, 74–77, 83–84.

40. Законодавство та нормативні акти України щодо здоров'я дітей та формування у них навичок здорового способу життя : [зб. док. / уклад. : П. Хобзей, О. Шиян, М. Іванова]. – Львів : ЛОППО, 2008. – 52 с. – Авторські с. 3–34.

41. Шиян О. І. Формування ціннісних орієнтирів молоді у контексті збереження та зміцнення здоров'я (з досвіду упровадження міжнародних програм) / О. І. Шиян, І. Х. Турчик // Проблеми освіти : [наук. зб. / кол. авт.]. – К. : Ін-т інновац. технологій і змісту освіти МОН України, 2008. – Вип. 56. – 204 с. – Авторські с. 65–68.

42. Шиян О. І. Особливості впровадження навчання з основ здоров'я у школах України / Олена Шиян, Євгенія Сливка // Молода спортивна наука України : [зб. наук. пр.] : у 4 т. – Львів : ЛДУФК., 2009. – Вип. 13. – Т. 2. – 345 с. – Авторські с. 202–206.

43. Компетентнісний підхід до забезпечення здорового способу життя у сприятливому екосередовищі : навч. посіб. : рек. МОН України, лист № 1.4/18-1845 від 25 трав. 2009 р. / [уклад. О. М. Микитюк, О. І. Шиян]. – Львів : ЦПД ЛНУ ім. І. Франка, 2009. – 136 с. – Авторські с. 6–21; 25–27; 134–136.

44. Здорова школа : аспекти освітньої політики: навч. посіб. / авт. кол. О. І. Шиян, Ю. О. Павлова, М. А. Іванова [та ін.] ; за наук. ред. Олени Шиян. – Львів : НВФ “Укр. технології”, 2010. – 216 с. – Авторські с. 5–72; 113–116.

45. Шиян О.І. Особливості прояву факторів ризику здоров'ю молоді у сучасних умовах в Україні / Олена Шиян // Реалізація здорового способу життя – сучасні підходи : зб. наук. пр. – К. : Нац. пед ун-т ім. М. Драгоманова, 2011. – Вип. 13. – С. 732 – 735. – (Серія 15).

46. Шиян О. Освітня політика щодо забезпечення здорового способу життя школярів Львівщини / Олена Шиян // *Aktyvnosc na cale zycie – zdrowie i sprawnosc studentow pod kontrola / redakcja Zbigniew Barabasz, Emilian Zadarko / Panstwowa Wyzsza Szcola Sawodowa w Krosnie.* – Krosno : [s. n.], 2010 – P. 431–443.

47. Shyyan O. International Experience and Ukrainian Approach in Health Promotion through Physical Education / Olena Shyyan // *Prozdrowotny styl zycia uwarunkowany spoleczne / redakcja T. Lisicki, B. Wilk, A. Walentukiewicz.* – Gdansk : [s. n.], 2005. – P. 133–139.

48. Shyyan O. Policies for Introducing New Knowledge to Health Educators in Ukraine / Olena Shyyan // *ATEE 2009 Annual Conference Proceedings / Editors: Mireia Montané and Joana Salazar .* – Brussels : [s. n.], Belgium, 2010. – P. 205–215.

АНОТАЦІЇ

Шиян О. І. Державна освітня політика України з питань забезпечення здорового способу життя молоді. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора наук з державного управління за спеціальністю 25.00.01 – теорія та історія державного управління. – Національна академія державного управління при Президентові України, Київ, 2012.

У дисертації здійснено ретроспективний логіко-системний аналіз становлення і розвитку державної освітньої політики з питань забезпечення здорового способу життя молоді, з'ясовано основні підходи і принципи його впровадження в досліджуваний період. Визначено зміст поняття “державна освітня політика з питань забезпечення здорового способу”, мету, основні функції і структуру освітньої політики з питань ЗСЖ. Обґрунтовано періоди становлення світової політики в другій половині ХХ – на початку ХХІ ст. у світі та в Україні в умовах побудови незалежної держави, кожний з яких характеризувався певними тенденціями та ознаками. Виявлено особливості її нормативно-правового забезпечення відповідно до визначених періодів. Досліджено специфіку національних передумов формування сучасної освітньої політики України з питань забезпечення ЗСЖ молоді; встановлено спільні сучасні тенденції й національні особливості світової та української освітньої політики з питань забезпечення ЗСЖ.

На основі проведеного дослідження визначено перспективи використання історичного досвіду для вдосконалення сучасного управління освітою та розроблено авторську цільову програму впровадження державної освітньої політики з питань забезпечення ЗСЖ молоді на локальному рівні.

Ключові слова: державне управління, освітня політика, забезпечення, здоровий спосіб життя, зміцнення здоров'я, валеологічна освіта, молодь, періоди розвитку, принципи, структура.

Шиян Е. И. Государственная образовательная политика Украины по вопросам обеспечения здорового образа жизни молодежи. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени доктора наук государственного управления по специальности 25.00.01 – теория и история государственного управления. – Национальная академия государственного управления при Президенте Украины, Киев, 2012.

В диссертации представлены теоретическое обобщение и новое решение проблемы государственной образовательной политики, проведен ретроспективный логико-системный анализ становления и развития

образовательной политики в области здорового образа жизни (ЗОЖ). Рассмотрены теоретические аспекты данного феномена, определено его методологическое значение. Раскрыта сущность образовательной политики в области здорового образа жизни как составляющей государственной политики.

Проанализированы организационные подходы и принципы становления государственной образовательной политики в области обеспечения здорового образа жизни молодежи во второй половине XX – в начале XXI в. Выявлены особенности нормативно-правового регулирования государственной образовательной политики в области обеспечения здорового образа жизни молодежи в рассматриваемый период.

Определены и обоснованы условные периоды развития образовательной политики в области обеспечения здорового образа жизни молодежи в заявленный период в мире: первый период (1948–1973) – зарождение современной образовательной политики в области обеспечения здорового образа жизни молодежи; второй (1974–1998) – формирование современной образовательной политики в области обеспечения здорового образа жизни молодежи на международном уровне; третий (1999 г. – до нашего времени) – развитие современной образовательной политики в области обеспечения здорового образа жизни молодежи на глобальном уровне.

Выделены этапы развития образовательной политики Украины в области обеспечения здорового образа жизни молодежи в условиях построения независимого государства: 1991–1998 гг. – этап концептуализации государственной образовательной политики в области обеспечения здорового образа жизни молодежи; 1999–2003 гг. – этап формализации государственной образовательной политики в области обеспечения здорового образа жизни молодежи; 2004 г. – до настоящего времени – этап трансформации образовательной политики в области обеспечения здорового образа жизни молодежи.

Выявлены особенности нормативно-правового обеспечения образовательной политики в условиях современной Украины. Исследована специфика национальных предпосылок формирования современной образовательной политики Украины в области обеспечения здорового образа жизни молодежи; определены общие мировые тенденции и национальные особенности образовательной политики в области обеспечения здорового образа жизни молодежи в мире и Украине.

Определены перспективы творческого использования исторического опыта в целях усовершенствования современного государственного управления образованием, согласно которым следует: принимать во внимание при формировании стратегии учитывать особенности переходных этапов развития молодежи, эпидемиологический этап, на котором пребывает страна, кадровое обеспечение, необходимость подготовки, переподготовки и повышения квалификации государственных служащих и должностных лиц в области общественного здоровья и механизмов обеспечения ЗОЖ молодежи; развития сети школ здоровья, повышения эффективности межсекторального и

многоотраслевого сотрудничества на национальном, региональном и локальном уровнях, создание целевых областных программ.

Ключевые слова: государственное управление, образовательная политика, обеспечение, здоровый образ жизни, укрепление здоровья, валеологическое образование, молодежь; периоды развития, принципы, структура.

Shyyan O. I. Public Educational Policy of Ukraine for Youth Health Promotion. – Manuscript.

The thesis on the doctoral scientific degree obtaining on Public Administration on the speciality 25.00.01 – Theory and History of Public Administration. – The National Academy of Public Administration, the President of Ukraine, Kyiv, 2012.

The thesis is devoted to the realization of the retrospective consequent and systematic analysis of the formation and development of Public Educational Policy of Ukraine for Youth Health Promotion; key approaches and principles of its application during the investigated period are explicated. The essence of the notion “Public Education Policy for Health Promotion”, its aim, main functions and structure are specified. Educational Policy for Health Promotion formation periods in the second half of the XX – beginning of the XXI century in Ukraine are justified, each of the periods was characterized by the corresponding trends and features. The legal framework and measures oriented to the healthy lifestyle of Ukrainian Youth was analyzed. The conditions for implementation in the public consciousness the benefits of healthy life style in study period were demonstrated.

On the basis of the accomplished investigation the prospects of the historical experience implementation are defined aiming the contemporary educational administration improvement, the author programm the public education policy for Youth Health Promotion development have been worked out on local level.

Key words: public administration, educational policy, security, healthy life style, health promotion, health education, youth, periods of development, principles, structure.

Підп. до друку 13.02.2012
Формат 60 x 84/16. Обл.-вид. арк. 2,6.
Ум.-друк. арк. 2,0. Гарн. Таймс.
Тираж 100 прим.

Свідоцтво серії ДК № 1561 від 06.11.2003.

Віддруковано з оригінал-макета в управлінні з видавничої діяльності
Національної академії державного управління
при Президентіві України
03057, Київ-57, вул. Ежена Потье, 20, тел. 456-67-93.